

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
TEKSTILNO-TEHNOLOŠKI FAKULTET

Lora Holjevac
Andrea Kurtić
Morana Radočaj
Ana Raguž

**ISTRAŽIVANJE MOTIVA HRVATSKOG ETNOGRAFSKOG
TEKSTILNOG RUKOTVORSTVA U IZRADI I DIZAJNU
SUVREMENE EDUKATIVNE IGRE**

Zagreb, 2018.

Ovaj rad izrađen je na Sveučilištu u Zagrebu na Tekstilno - tehnološkom fakultetu u Zavodu za dizajn tekstila i odjeće pod vodstvom izv.prof.art. Koraljke Kovač Dugandžić. Rad je predan na natječaj za dodjelu Rektorove nagrade u akademskoj godini 2018./2019.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Ciljevi rada	2
2. TEORIJSKI DIO	3
2.1. Vez, tkanje, pletenje	3
2.2. Tekstilno rukotvorstvo	3
2.2.1. Vez	8
2.2.2. Aplikacije	12
2.2.3. Tkanje	13
2.2.4. Pletenje	19
2.2.5. Motivi i boje Hrvatskog tekstilnog stvaralaštva	22
2.3. Panonsko područje	25
2.3.1. Simboličke poruke	26
2.4. Dinarsko područje	27
2.4.1. Vez Dinarskog kraja	29
2.5. Jadransko područje	30
2.5.1. Nošnje jadranskih otoka i priobalja	30
3. PROCES IZRADE DRUŠTVENO - EDUKTIVNE IGRE	32
3.1. Prikupljanje tradicionalnih uzoraka	32
3.1.1. Uzorci i legenda	33
3.2. Oblikovanje uzoraka za proizvod	36
3.3. Kolekcija	37
3.4. Projektiranje ambalaže proizvoda	49
3.4.1. Odabrani uzorak i dizajn kartica unutar ambalaže	53
4. ZAKLJUČAK	56
5. ZAHVALE	57
6. POPIS LITERATURE	58
7. SAŽETAK	59
8. SUMMARY	60

1. UVOD

Pri istraživanju motiva hrvatskog tekstilnog rukotvorstva razlike smo pronašli u tehnici izrade, vrsti materijala i oblikovanja. Bogatstvo tekstilnih predmeta u Hrvatskoj odražava se u različitosti motiva koji predstavljaju određeno etnografsko područje. Tri glavna etnografska područja u Hrvatskoj su panonsko, dinarsko i jadransko. Vez, tkanje i pletivo odraz su tradicije, siromaštva ili bogatstva kraja iz kojeg potječu. Motivi se razlikuju ponajprije u raznovrsnosti stila, kolorita i specifičnosti likovnih poimanja unutar pojedinih etnografskih područja. Uzorci korišteni u kreativnom procesu za izradu prototipa igre potječu s prostora cijele Hrvatske od Slavonije, preko Zagorja i Istre sve do Konavala. Istražujući različitosti ukrasnog motiva spoznali smo bogatstvo i ljepotu hrvatskog veza, tkanja i pletiva, a to je jednostavnost na Jadranu, bogatstvo u Panoniji i snagu u Dinarskom kraju. Koliko god je bogatstvo hrvatskih pejzaža još je i veća tradicija složenih i jednostavnih tehnika, živopisnih kolorita i teških crnih boja, crteža čvrste geometrijske šare i stiliziranih likova. Inspiracija je tražena i nalažena u svemu: predmetima, ljudima, biljkama, životinjama, ali svaka je bila i ostala odraz kraja, načina života i vremena iz kojega potječe. Potragu za najreprezentativnijim i najvažnijim motivima olakšale su nam velike zbirke Etnografskog muzeja u Zagrebu, korišteni motivi najjasnije prikazuju etnografsko područje iz kojeg dolaze.

1.1. Ciljevi rada

Nekada su se znanje i vještine prenosile s koljena na koljeno, ali danas modernizacijom svijeta padaju u zaborav. Razmišljajući o tome kako na zanimljiv i pristupačan način promovirati hrvatsku etno baštinu rodila se ideja korištenja tradicionalnih motiva na tekstilu u obliku duplih kartica koje istovremeno potiču kognitivno pamćenje djece kroz igru, ali i kratkim popratnim tekstom pričaju priču koju motiv skriva. Svaka kartica ima svoju zaštitnu košuljicu, a motiv je rađen na tekstilu kako bi djeca mogla taktilno doživjeti teksturu tkanine na kojima se nalazi. Inspirirani etnografskim područjima, napravili smo kolekciju vlastitog dizajna, kojeg koristimo pri izradi ambalaže i naličja kartica. Naličje kartica odgovarajuće je dizajnu ambalaže, dok se na licu kartice nalazi opis i tradicionalni motiv. Ovom igrom pamćenja predstaviti ćemo prepoznatljive motive hrvatske etnografske baštine. Glavni cilj ovoga rada je istražiti bogatstvo motiva i načina izrade, te ih uklopiti u društveno edukativnu igru prilagođenu svim uzrastima. Zbog svog dizajnerskog pristupa u oblikovanju vizuala igre, namjenjena je i kao suvenir koji bi pričao priču o hrvatskoj etnografskoj baštini kroz drugačiji i ne tako uobičajen način. Kroz učenje motiva različitih etnografskih područja korisnici će proći cijelom Hrvatskom, saznati zanimljivosti o tradiciji i kulturi krajeva iz kojih motivi potječu, te na vrlo jednostavan način upoznati hrvatsku kulturnu baštinu. Naziv rada povezuje riječi tekstil i igru, jer to mu je i cilj te da kao suvenir za odrasle bude i zabavna igra za djecu kroz koju ćemo svima približiti motive i tekstile hrvatskog rukotvorstva. Smatramo da je važno osvijestiti svim uzrastima općenitu važnost tekstila koji nas okružuje te prikazati njegov značaj u svakodnevnom životu.

2. TEORIJSKI DIO

2.1. Tehnike hrvatskog folklornog tekstilnog stvaralaštva

Zbog različitosti kulturnih područja, regionalnih i lokalnih specifičnosti, likovni izraz hrvatskog folklora teško je obuhvatiti kao cjelinu. Tekstilno se rukotvorstvo kroz vrijeme sve više usavršavalo tako da je na određenim primjercima postignuta visoka estetska razina. Što dublje zadiremo u prošlost, to se otkriva cjelovitiji postupak izvedbe tkanina od pripreme njenih sirovina, preko tkanja sve do krojenja i bogatog ukrašavanja. Vrlo važan postupak u izradi hrvatskih tradicionalnih nošnji bili su završni postupci kojima se ona ukrašavala. Među te postupke ubrajamo brojne tehnike vezenja, apliciranja, izrade čipke, ukrašavanja kožom i druge metode. Osim precizne izrade ukrasnih detalja koji zadivljuju svojom ornamentalnošću, originalnošću i kolorizmom ističe se cjelovito komponiranje nošnje na trodimenzionalnom volumenu tijela. Sklad boja i motiva na nekim primjercima svjedoči o estetskim dometima određenog podneblja.

2.2. Tekstilno rukotvorstvo

Tekstilno je rukotvorstvo ono umijeće kojim se većina odjevnih predmeta za obitelj, kao i posteljno rublje i posoblje proizvodilo kod kuće. Sirovine su se stvarale na imanju, a mogle su biti biljnog podrijetla (konoplja, lan, brnistra) ili životinjskog (ovčja vuna, kozja kostrijet, prirodna svila). Radi dobivanja platna koje se najviše rabilo među tekstilnim materijalima osobito su se bavili uzgojem i preradom konoplje i lana. Dok se konoplja, otporna na različite klimatske i pedološke uvjete sijala posvuda, lan je uspijevaao u riječnim nizinama jer je zahtijevao više vlage pa najkvalitetniji potječe iz Posavine. Dozrele biljke slagali su u snopove te su im prevlačenjem preko ovećeg drvenog češlja kidali glavice sa sjemenom. Kako bi se odvojio vlaknasti dio, potopili bi stabljike u vodu, gdje su se moćile 5-10 dana zatim su ih poslagane u kupove te sušili na suncu ili na dvorišnim pećima. Suhe i ugrijane snopove podvrgnuli su daljnjoj mehaničkoj obradi mlaćenjem. Za taj su posao raspolagali uređajem kojim se pritiskom noge diže i spušta nazubljena poluga te udara po rukovetima, podmetnutima na donji, također nazubljeni dio. Vlaknasti se dijelovi u nastavku čiste tarenjem u ručnoj napravi, sastavljenoj od drvenog noža umetnutog u procijep između dviju uzdužnih dašćica. Time se vlakno u potpunosti oslobađa drvenastih otpadaka. Tad se još očisti

prevlačenjem preko grebena (pomagala sa željeznim zupcima) i ujedno klasificira: finije i duže vlakno odvaja se od grubljeg i kraćeg.

slika 1. Uređaj za premotavanje niti, Posavina [1]

Postupak s brnistrom (žukom), koja je jadranska grmolika biljka, je nešto jednostavniji nego li s lanom. Odrezane jednogodišnje grančice močili su u morskim pličinama 15-20 dana, a zatim ih trljali po hrapavom kamenju. Vlakno se rasčešljavalo pomagalom sa sitnim zakrivljenim šiljcima tzv. gargaše i tako ih pripremili za pletenje.

Runo, ostriženo s ovaca, potopili bi u koritu s vodom da bi uklonili nečistoću i masnoću, isprali i osušili na zraku. Nakon razvlačenja prstima, rasčešljavali su ga parom posebnih češljeva sa zakrivljenim šiljcima. Izvlačeći pramen po pramen, odvajali su oštriju i grublju vunu, namijenjenu tkanju, od mekše i finije, namijenjene pletenju. Kostrijet nije trebalo niti prati niti češljati, nego samo razrahliti mlaćenjem prutom.

Dudov svilac uzgajao se u Slavoniji i jadranskim seoskim kućanstvima, posebice u Konavlima, do sredine 20. stoljeća, dok je u Slavoniji je ta djelatnost nestala odmah nakon Prvog svjetskog rata. Kad se svilac trebao izleći, žene su jajašca (smjestivši ih u vrećicu) nosile nekoliko dana u njedrima radi zagrijavanja. Izlegle gusjenice trebalo je hraniti dudovim lišćem dok se ličinka nije začahurila, a tad su se čahure stavile u mlaku vodu i željeznim pomagalom s rupicom se pažljivo izvlačila svilena nit.

Iz vlakana svake od navedenih sirovina pređenjem se stvara tekstilna nit. Jednom rukom prelja izvlači male pregršti vlakanaca, vlaži ih slinom i zavrće, a drugom rukom okreće konusni štapić (vreteno), na koji izvučeni dio namotava. Pritom bi vlakna učvrstili na posebnu drvenu podlogu, preslicu, koju je prelja obično zataknila na lijevom boku za pas. Često su žene prele hodajući, a ako su sjedile, zataknule su preslicu za okvir kreveta, u rupu na klupici ili u posebni stalak. U području središnje Hrvatske – između Kupe, Jaskanskog prigorja i Vukomeričkih gorica – primjenjivalo se i pređenje bez preslice. Ondje su prelje privezivale vlakno o vlastitu glavu. Preslica je kao važan atribut seoskih žena, te jedan od rijetkih predmeta osobnog vlasništva, bilo pomagalo uz koje je žena provela velik dio života. Iako u službi obične podloge, preslice su bile različito oblikovane i dekorirane. Na hrvatskom je tlu bilo u uporabi desetak tipova (slika 2). Tome još pripadaju prepredaljke, slično pomagalo, ali s kalemom za učvršćivanje već ispredenih niti, od kojih se stvara jača višestruka nit.

slika 2. Tipovi preslica iz zbirke Etnografskog muzeja u Zagrebu[1]

Pređa se s vretena prematala u svitke preko raška, pomagala u obliku slova «T». Brojenjem niti na rašku određivala se i veličina buduće tkanine. Svici su bili pogodni za izbjeljivanje (lanene, konopljine ili brnistrine) pređe, što se postizalo kuhanjem u vreloj vodi s drvenim pepelom. Pređu, osobito vunenu običavali su bojiti domaćim bojama od vegetabilnih sirovina (jasen, brijest, orahova kora, broč, žutilovka i dr.), koje su karakteristične po zagasitim tonovima.

Tkalo se obično zimi, u vrijeme kad poljodjelski poslovi miruju. Tkalački stan, dotad u dijelovima pohranjen na tavanu, postavili bi u sobi i započeli s poslom. U Hrvatskoj je najviše bio u uporabi stan s vodoravno položenom osnovom. U primjeni su bile i male tkalačke naprave za izrađivanje traka. Tkanje je obično pripadalo poslovima koje je većinom obavljao ženski dio stanovništva no odstupanja su u Istri te u Hrvatskom zagorju, Prigorju i Međimurju, gdje je bilo i muških tkalaca koji su radili samo od donesene pređe. Također su u nekim jadranskim gradićima vještije žene tkale pretežno vunom a katkad i svilom za novčanu naknadu. Asortiman seljačkih tkanina bio je doista raznolik. To bogatstvo nastaje ne samo zbog različitih vrsta pređe ili njihovih raznovrsnih kombinacija, već i zbog primjene različitih tehnika tkanja.

Među ukrasnim tehnikama rado se primjenjivalo prebiranje. Izvedeći motive, na naličju tkanine prebiru se niti osnove bilo prstima bilo daščicom. U Turopolju, Moslavini i Posavini radilo se šupljikavo prebirano tkanje karakterističnih geometrijskih motiva. Sve spomenute tehnike primjenjivale su se na platnenoj podlozi s ukrasom od raznobojne pamučne, vunene ili svilene niti. No, u produkte domaćeg rukotvorstva ubrajaju se i čisti vuneni predmeti, među kojima prednjače pokrivači, torbe i ćilimi.

Dvjestu ukrasnim tehnikama stvarali su vunene tkanine rutave površine, omiljene za pokrivače ili krevetne prostirke. Jedno je ulaganje ili uzlanje kraćih pramenova raznobojne vune među niti osnove, primjenjivano osobito kod ličkih biljaca ili istarske slavine; drugo je stvaranje petljica preko pruta, slično tvorničkim frote tkaninama, čime se odlikuju slavonski čupavci. Za pregače i torbe primjenjenije je bilo klječanje, također preborna tehnika, kojom se kraćim vunenim nitima potke prstima opleće ili prekriva nekoliko niti osnove.

U seljačkoj su tradiciji dva osnovna načina vezenja: brojem i pismom. Vez brojem izvodi se brojenjem niti podloge pa se stoga i izvodi na tkaninama a vez po pismu teče slobodno i polaže se na podlogu (tkaninu, sukno, kožu) prema nacrtanom ili zamišljenom liku. U sklopu navedenih tehnika vezovi su mogli biti rađeni bijelom niti ili u boji, pri čemu je izbor boja imao posebno simbolično značenje. Do posljednjih desetljeća 19. stoljeća žene su nit za vezenje, posebice vunenu ili svilenu, same bojile biljnim bojama, pa su se vezovi i u tonalitetu odlikovali smirenim ugođajem. Poseban je bijeli vez, koji je svojom tehnikom već bliži ukrasnom pletenju. Njime se na nitima platna stvaraju šupljikavi motivi, ovijeni bijelom pamučnom niti. Često su u funkciji ukrasnog šava koji povezuje dva dijela tkanine.

U gorskom se području vezlo i srebrnom žicom, a u Slavoniji i zlatnom. Na svečane odjevne predmete dekorirane zlatovezom, prošivale su se i šljokice, perlice te spiralne žice. U uporabi je bila i tehnika aplikacije, a primjenjivala se na suknu i koži. Prišivanjem raznobojnih komadića sukna po suknu te kože po koži stvarao se dekorativni mozaik dopunjen još prišivanjem raznovrsnih gajtana. Nasuprot svim ostalim vezilačkim vještinama, u pravom smislu rukotvorskima, poslom apliciranja na suknu ili koži većinom su se bavili obrtnici. Izrađivanje čipke bilo je uobičajeno samo u nekim regionalnim sredinama te se uobičajeno izrađivala tehnikama čipke na iglu i čipke na batiće. [1]

2.2.1. Vez

Hrvatske narodne nošnje ističu se bogatstvom veza kao i bogatstvom boja. Vezovi se dijele u dvije grupe na vez po pismu i na vez brojem. Vez brojem se radi iglom vezenkom bez šiljka, preko nekoliko odbrojanih niti na tkanini koja služi kao podloga. Vez može biti jednobojan ili u više boja, izrađen pamukom, svilom ili vunom. Vez po pismu jednobojan ili višebojan je vez, kojim se izrađuju obrisi i ispunjavaju oblici nacrtani na materijal. Kod veza po pismu nije potrebno odbrojavati niti a materijal po kojem se veze može biti veće gustoće. [2]

Vezovi brojem:

- a) Polukrižići - izrađuju se od lijeve na desnu stranu. Mogu biti u rijetkom i gustom nizu. Sa strane lica kosi, a s naličja ravni bod. Kod nas je javlja kao ukras na ženskim košuljama u Žumberku i u Konavlima, na pečama i poculicama u hrvatskoj Posavini.
- b) Kosi plošni bod - sa strane lica više, a sa strane naličja manje skošeni bod. Izrađuje se u rijetkom i gustom nizu. Kosi plošni bod nalazi se uz ostale tehnike na pečama i poculicama u Hrvatskoj Posavini i Podravini.
- c) Križići - prvo se izradi od lijeve na desnu stranu niz polukrižića, a zatim od desne na lijevu stranu svaki kosi bod polukrižića prekriži polukrižićem rađenom od desne na lijevu stranu. Križića ima nekoliko vrsta a dijele se prema načinu izrade na križice u dva ili četiri navrata. Križići su veoma čest bod u gotovo svim krajevima Hrvatske, na odjevnim predmetima i oglavljima kao i na nekim upotrebnim predmetima.
- d) Rastegnuti križići - ukrasni je bod koji se često upotrebljava uz rubove i u popunjavanju površina. Troši malo materijala. Izrađuje se od desne na lijevu stranu. Sa strane lica nalikuje na dvostruki križić, a s naličja bod je u dva horizontalna nita. Taj bod se javlja uz aplikaciju na muškim i ženskim ogrtačima i prslucima u prigorju Medvednice, a u hrvatskoj Posavini na pečama i poculicama.
- e) Prepletenac - nazivaju se gusto rađeni prekriženi rastegnuti križići. Sa strane lica površina je gusto prekrivena a s naličja horizontalni bodovi spojeni su u jednu liniju. Ovim se bodom raznobojnim pamukom mogu lijepo ukrašavati dječije haljinice i pregačice. Nalazimo ga i na oglavlju u hrvatskoj Posavini.

- f) Pružanka - pružasti križići, vez u dva navrata. Prvo se pruži jedna duga kosa nit, a zatim se preko nje izrađuje niz kosih polukružića koji koji u gotovom vezu daju sliku križića. Pružanka je ukras na starinskom ženskom ruhu - rubinama u Slavoniji.
- g) Pružanka napuššana - radi se jednako kao i pružanka, samo što se kosi bodovi više napuštaju pa je vez reljefno izdignut iz podloge. Da bi visina napuššanog boda bila ujednačena podloži se tanka slamčica ili šibica. Za napuššanu pružanku uzima se uvijek deblja nit kojom se veze. Pružanku napuššanu nalazimo na ženskom odijelu u Slavoniji te na kopicama i poculicama u Baranji.
- h) Pisanac - je vez kojim se opisuje neki ornament. Radi se u dva navrata. Kod prvog boda ostaju međuprostori koji se popunjavaju drugim bodom na povratku. Time se dobiva cijelovita linija jednaka na oba lica. Pisanac u dvije boje često se upotrebljava kao ukrasni bod. Bod pisanac vezan je uz druge vrste bodova koje oivičuje. Tako na pečama i poculicama u hrvatskoj Posavini, maramama u Dalmaciji i ručnicima u Slavoniji.
- i) Opletuša - ukrasni bod koji se izrađuje u dva navrata. Prvi bod sa strane lica je niz usporednih ravnih ili kosih bodova. U drugom navratu izvedeno je oplitanje istoboje ili raznobojnom niti oko tog niza bodova. S naličja nastaje niz rijetkih vodoravnih bodova. Opletuša se nalazi na košuljama u prigorju Medvednice, sadatcima i grličima sa čarapa u dalmatinskoj Zagori.
- j) Plosni vez brojem - vez koji s obje strane gusto pokriva površinom materija koji se veze. Bod sa strane lica je ravan, a kosi sa strane naličja. Kod plosnog veza treba obratiti pažnju na debljinu niti kojom se veze, a koja mora biti deblja. Plosni vez s brojem nalazimo na ženskom odijelu u Slavoniji i Baranji.
- k) Utkanica - se izrađuje sa strane naličja. Cijelom širinom uzorka utkanice provlači se nit u jednom zobotku. Zgodnim provlačenjem mogu se koristiti obje stranice kao obje stranice lica. Kod nas se javlja kao ukras na ženskim košuljama u Žumberku i Konavlima, na poculicama u hrvatskoj Posavini.
- l) Zrnčani bod - je niz zabodka u krugu, vijugama ili u horizontali, koji je sličan bodovima dobivenim šivanim na stroju. Kod tog boda na naličju dobivamo bod ovijanac. Taj bod pronalazimo uz ostale tehnike na poculicama u hrvatskoj Posavini, muškim odijelima u prigorju Medvednice, tekstilnoj građi u Dalmatinskoj zagori i Lici.

- m) Ovijanac - je zapravo naličje zrnčanog boda. Široki ovijanac kojim se često oivičuje ornament s krive strane ima skošene zabodke. Ovijanac je veoma čest bod koji nalazimo uz ostale tehnike na pečama i poculicama te ženskim odijelima u hrvatskoj Posavini i Hrvatskom zagorju, muškim odijelima u Turopolju.
- n) Lančanac - vez koji sa strane lica tvori niz karika a s naličja je zrnčani bod. Igla s niti kojom se veze zabada se tako da prolazi ispod materijala i izrađene karike koja se veze. Kod širokog lančanca igla se bode pokraj izlazne niti i koso zabada u donjem dijelu buduće karike. Sa strane naličja nastaje niz kosih usporednih zabodka. Lančanac je veoma čest bod koji nalazimo na poculicama, ženskim odijelima, pregačama, jastučnicama te na tekstilnoj građi u hrvatskoj Posavini, Zagorju, Lici i Dalmatinskoj zagori.
- o) Obamet - ukrasni bod koji se može izrađivati rijetko ili gusto zbijen. Igla s niti zabada se uvijek tako da nit leži ispod ruba šiljka igle. Time se dobiva naglašenost i čvrstina vanjskog ruba vezenog dijela. Obametom se često ukrašavaju rubovi marama, pokrivki a izrađuju se i tzv. obamitane rupice. Veoma čest vez na pečama u hrvatskoj Posavini te na muškom i ženskom odijelu u Hrvatskom zagorju i prigorju Medvednice.
- p) Bušeni vez - je vez pomoću kojeg se izrađuju maleni kružići i listići na proboj. Po nacrtanom motivu prvo se prošije nit, zatim se platno unutar tog prošivenog dijele proreže unakrst po smjeru niti. Određenim pomagalom ili iglom učini se željeni oblik, koji se zatim opšije. Nalazimo ga na ženskom i muškom odijelu u Hrvatskom zagorju i prigorju Medvednice te Slavoniji.
- q) Plosni vez - je vez kojim se gusto pokriva označena površina, jednog listića, cvijeta itd. Bod se zabada do boda tako da niti položene usporedno jedna do druge ispunjavaju željeni oblik, a isto nastaje i na naličju. Plosni vez je veoma čest bod u gotovo svim krajevima Hrvatske. Nalazimo ga na odjevnim predmetima i oglavljima.
- r) Pečki vez - izrađuje se u dva boda. Poput plosnog veza prvi bod pokriva cijelu naznačenu širinu ali se igla vraća na pravu stranu u gornjoj trećini. Drugi bod prelazi preko ravne niti a zabada se u donju trećinu veze površine. S naličja nastaju dva niza kratkih usporednih zabodaka. Pečki vez nalazimo na pečama, poculicama, ženskom odijelu i ostalim upotrebnim predmetima u hrvatskoj Posavini. [2]

Zlatovez:

U raznovrsnost i bogatstvo materijala kojima se izražavalo umijeće tkanja i veza ubraja se i vez zlatom te srebrnim nitima. Srebrne niti, još prepoznatljive pod srma, prethodile su vrstama zlatnih i metalnih žica i njihovim dodacima. Prema pisanim izvorima iz 1860. godine, zlatom su se počela vesti oglavlja udanih žena koja bi se na glavi formirala u obliku kapice s ukrasnim rubnim ili stražnjim krajevima ili pak i bez njih. U početnoj fazi vezeni su sitniji, ali i krupniji stilizirani geometrijski ornamenti. Vez je izvođen izravno na podlogu prema nacrtanom uzorku koji se u potpunosti popunjava. U kasnijoj fazi, vez se počeo izvoditi preko ornamenata izrezanih od debljeg papira čime bi se postizala reljefnost ornamentike i određena plastičnost oblika. Skupinom različitih motiva stvarana je određena kompozicija među kojom su se nerijetko koristili i razni dodaci poput perlica ili pulija. Prema brojnosti i bogatstvu raspoređene ornamentike postoji gusti i rijetki zlatovez, a osim geometrijskih oblika zastupjeni su i razni zoomorfni te floralni motivi. Sa sve većom uporabom zlatoveza počele su se stvarati sve različitije kompozicije koje nalikuju na prave umjetničke likovne izričaje. Nošnje ornamentirane zlatom nošene su uglavnom za svečane prigode, a osim toga označavale su imovinski status. [3]

slika 3. zlatovezovom ukrašene narodne nošnje, Đakovački vezovi[15]

2.2.2. Aplikacije

- a) Aplikacije gajtana-aplikacije se pričvršćuju šivanjem rijetkim bodovima po nacrtu ili se gajtani pričvršćuju strojnim šivanjem. Na taj način ukrašeni su najčešće sukneni muški i ženski ogrtači i prsluci u prigorju Medvednice, hrvatskoj Posavini i Slavoniji.

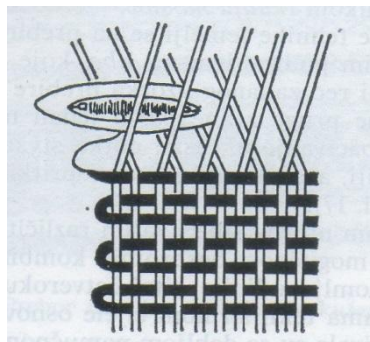
- b) Aplikacija suknom po suknu- na raznobojno sukno nacrtaju se oblici i zatim izrežu. Prema nacrtu pričvršćuju se na određenu površinu. Manji oblici šivaju se u dva zobotka u sredini. Veći se oblik pričvršćuje kosim bodom ili rijetkim obametom izvedenim uz rub. U rjeđim slučajevima pričvršćuje se uz već prišivenu aplikaciju i tanja uzica. Aplikacijama se ukrašavaju sukneni muški i ženski ogrtači u prigorju Medvednice, hrvatskoj Posavini i Baranji. [2]

slika 4. aplikacija suknom po suknu [2]

2.2.3. Tkanje

Tehnika tkanja uzoraka pojavljuje se Središnjoj Hrvatskoj. Za Zagrebačku regiju prije svega treba spomenuti izradbu triju vrsta golog platna, grupiranu prema najčešćim kombinacijama pređe korištene za njihovu izradu. To su konopljino ispredeno platno s osnovom i potkom od domaće proizvedene sirovine, zatim laneno platno, pređa po končecu, s pamučnom pređom u osnovi i lanenom u potki te pamučno platno, končec po končecu, s pamučnom pređom u osnovi i potki. Ove vrste izrade iztkane su vezu platna, kod kojeg nit potke u čunku naizmjenično prolazi ispod dignutih i iznad spuštenih niti osnove u zijevu. Tako iztkan materijal tvori podlogu u koju su utkani i svi dekorativni ukrasi.

slika 3. Vez platna crtež [4]

- a) Tkanje u zijev - osnova tkanja u zijev je u vezu platna, još se naziva i tkanje pod zijev ili pisano u zijev. Primjenjuje se kod izrade plahti, ručnika, stolnica, stoljnaka i sl. Najjednostavniji, a ujedno i najstariji način postizanja ukrasa dobiva se promjenom boje ili debljine pređe u čunku, kojom se pritkiva cijela širina materijala i postiže efekt širih ili užih vodoravnih pruga. Najstariji primjerci izrađeni su u selima južnog Zagreba, gotovo cijelom duljinom protkani crvenim pismom, koje prekrivaju niti osnove.
- b) Preborno tkanje - efekti ukrasa na tekstilnim predmetima načinjeni tehnikom prebornog tkanja izvodili su se prebiranjem (odbrojavanjem) niti osnove, čime se stvarao zijev za ubacivanje ukrasne potke. Razlikujemo dvije tehnike: tkanje na dasku i opačni prebor na prste. U obje tehnike radi se s naličja, prema uzorku zvanom fela ili kniga, nacrtanom na kockastom papiru, ili se ornament direktno očitava s nekog starog predmeta. Nacrte su obično crtale vještije žene u selu, ili su se oni nabavljali i precrtavali u susjednim selima, a ponegdje su korišteni i predlošci iz priručnika za

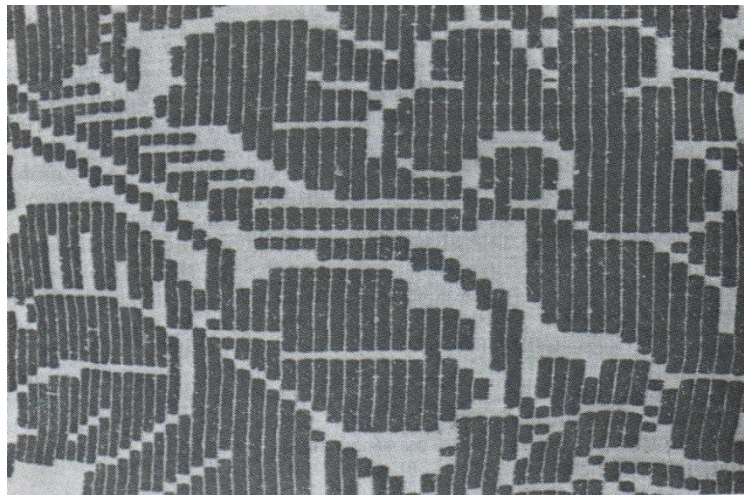
ručni rad. Svaka je tkalja bez obzira na nacрте posuđenoj feli dodala ili oduzela poneki detalj, ili je izradila pređom drukčije boje.

- c) Tehnika tkanja na šibe - princip rada temelji se na prebiranju niti cijelom širinom osnove i njihovim podizanjem na šibe, koje se smiještaju iza ničanica. Za svaki red zadanog uzorka prebire se po jedna šiba pa ovisno o širini ukrasne pruge zvana parta jedan uzorak može imati i do 20 šiba. Zijev za ubacivanje ukrasne potke stvara se podizanjem šibe i na nju vezanih niti, a svaki ukrasni red pritkiva se još jednom potkom iz čunka u vezu platna. Različitim preborom na šibe i zatim različitim redosljedom podizanja šiba dobila se mogućnost bezbrojnih kombinacija geometrijskih ornamenata, pune i izlomljene linije, sitni četverokuti, trokuti, rombovi, koji su uvijek u prugama tekli širinom cijele osnove. Ukrasne parte utkivale su se debelom pamučnom pređom prema tradiciji ili navici zadanog kolorita, koji se kretao u skladnim omjerima crvene, plave, crne i bijele uz dodatak ružičaste i zelene boje. Razlike su se javljale jedino u nijansama pojedinih tonova, no i to je više puta bilo uvjetovano trgovačkom ponudom pređe određene boje. Rad pojedinih tkalaca mogao se prepoznati po određenoj sličnosti uzoraka a uzorak je mogao razlikovati stanovnike pojedinih sela. Ukrasne parte mogu se pronaći na dijelovima muške i ženske nošnje, svečanim plahte za prikrivanje kreveta, ukrasnih i svatovskih ručnika, stoljnaka i stolnica.

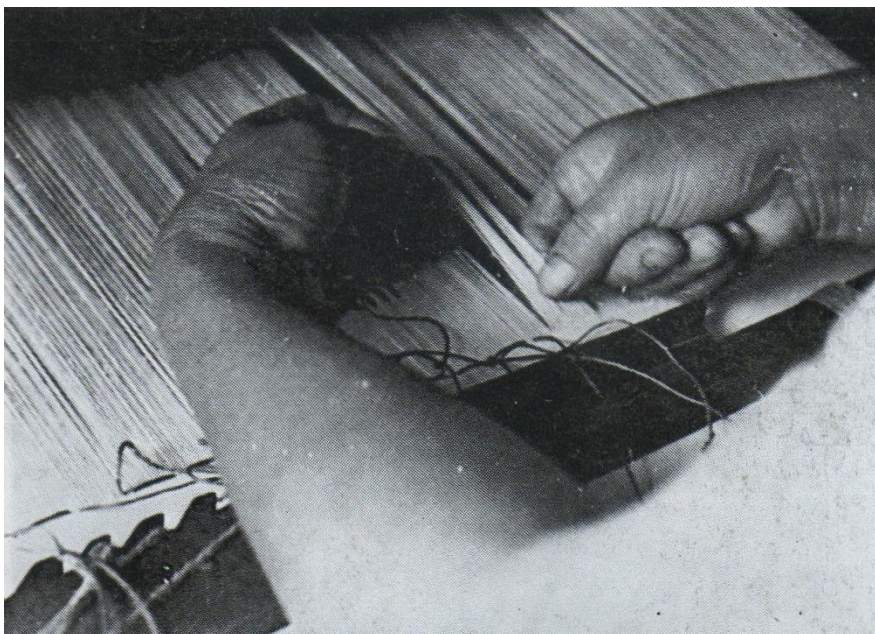
slika 4. Prebor na šibe, ručnik, Markuševac, 1977.[4]

- d) Prebor na dasku - ili digano na dasku, tehnika je koja se izvodi pomoću daske širine 10 cm i duljine oko 1m. Niti osnove preberu se na dasku , tako da cijelom širinom 5 niti prolazi iznad, a 1 nit ispod daske, koja se ulaže iza ničanica. Kod tkanja daska se uspravi, a u nastali zijev ubacuje se pređa kojom se ocrtava ornament. Zatim se daska spusti, a cijela širina materijala pritka se potkom iz čunka u vezu platna. Postupak se ponavlja dok se ne dobije konačni oblik odabranog uzorka. Ovim načinom mogu se izraditi uzorci pravilnih geometrijskih likova ili stiliziranih cvjetnih oblika, oštih kontura, čija je površina prošarana uzdužnim prugama koje stvaraju osnova i potka prilikom pritkivanja. Ovom tehnikom tkaju se plahte, jastučnice i svadbene ručnici čiji ukras izveden uglavnom crvenim pamučnim pismom dok na novijim predmetima i raznobojnom vunom ili svilom.

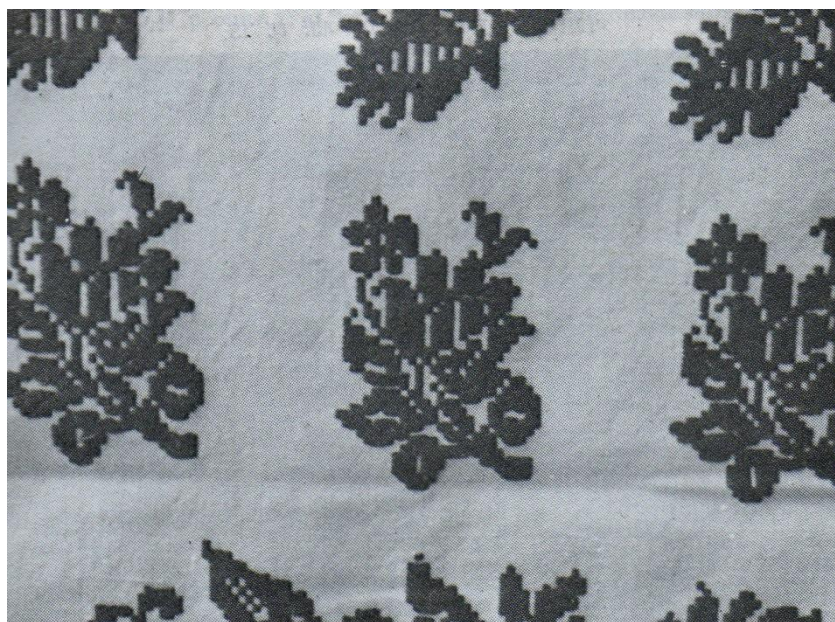

slika 5. Tkano na dasku, plahet, Šćitarjevo, 1975. [4]

- e) Prebor na prste - kod opačnog prebora zvanog prebor na prste ili prebor na prek, tkalja očitava uzorak s nacrtu i prebirući prstima razdvaja niti osnove te među njih umeće kraće niti pređe kojom počinje graditi uzorak. Nakon svakog prebranog reda, cijela se širina materijala pritka potkom iz čunka, dvaput se pregazi, i opet nastavi prebirati sljedeći red uzorka. Na taj način može se izraditi svaki ornament, od jednostavnih geometrijskih do složenih cvjetnih kompozicija. Razlikuje se nekoliko vrsta prebora na prste među kojima su najznačajnije kockano tkanje i tkanje na vutlak.

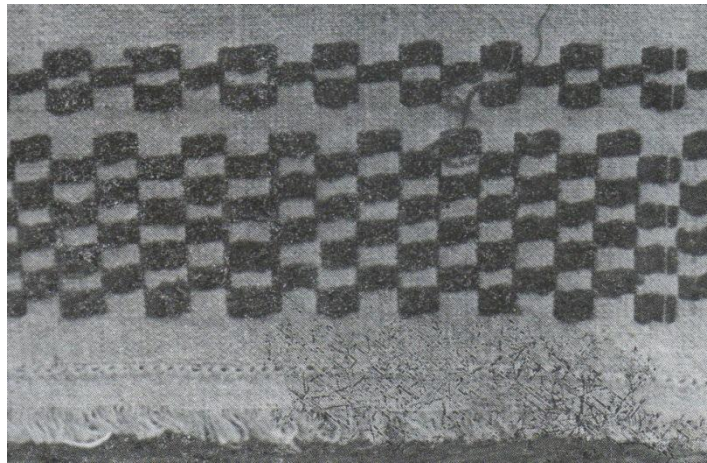

slika 6. Prebiranje prsima, Čučerje 1974.[4]

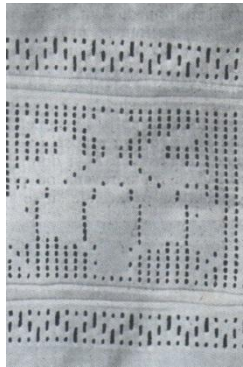
slika 7. Prebor na prste, plahet, Ščitarjevo 1975.[4]

f) Kockano tkanje - niz malih kvadratića ili pačetvorina, koji su po sistemu šahovskog polja bili razmješteni užim ili širim prugama, ili po cijeloj površini jednostavnijih ručnika, stolnjaka i stolnica svakodnevnne namjene, najjednostavniji su primjeri prebiranja na prste, koje se u selima južnog Zagreba naziva i kockano tkanje. Jednostavni geometrijski uzorci izrađeni su uvijek bijelom ili crvenom pamučnom pređom, kao kod nošnje na rože prebirane koriste se pamučna, vunena i svilena pređa različitih boja i nijansi. Usprkos svemu crvena boja ostaje dominirajuća u ukupnoj slici tekstilnih izrađevina.

slika 8. Kockano tkanje, pečica, Jakuševac 1981.[4]

g) Tkanje na vutlak - jedna od vrsta prebornog tkanja je i način izrade šupljikave tkanine, tzv. duplanje, štrikanje na tkanicama ili na zijev prebrana šupljika. Taj način rada u posavskim selima naziva se vutlanje ili tkanje na vutlak. Izrađuje se obično domaćom pređom prirodne boje ili bijelom pamučnom potkom. Kraćim nitima ubačenim u određenim razmacima kao potka u zijev i njihovim jačim stezanjem kod preplitanja s osnovom, stvaraju se veći ili manji uzdužni otvori šupljike, koje otkanom materijalu daju prozračan izgled. Na taj su način najčešće tkane jastučnice i mrtvački plaheti, (plahete koje su se nekada prostirale na donjem dijelu lijesa). [4]

slika 9. Na zijev prebrana šupljika, plahet, Šćitarjevo 1975. [4]

2.2.4. Pletenje

Čipka u hrvatskom tekstilnom rukotvorstvu najpoznatija je tehnika pletenja. Prema definiciji, čipke su samostalni, šupljikavi ručni rad od lanenih, pamučnih, svilenih, agavinih, srebrnih ili zlatnih niti. Dvije osnovne tehnike njene izrade jesu šivanje iglom i prepletanjem pomoću batića. Među čipkaste tvorbe ubrajaju se još i mrežaste, pletene, kukičane i strojno izrađene čipke, no prema vremenu i načinu nastanka te umjetničkoj kakvoći izradbe svakako se izdvajaju prvo spomenute vrste: čipka na iglu i čipka na batiće.

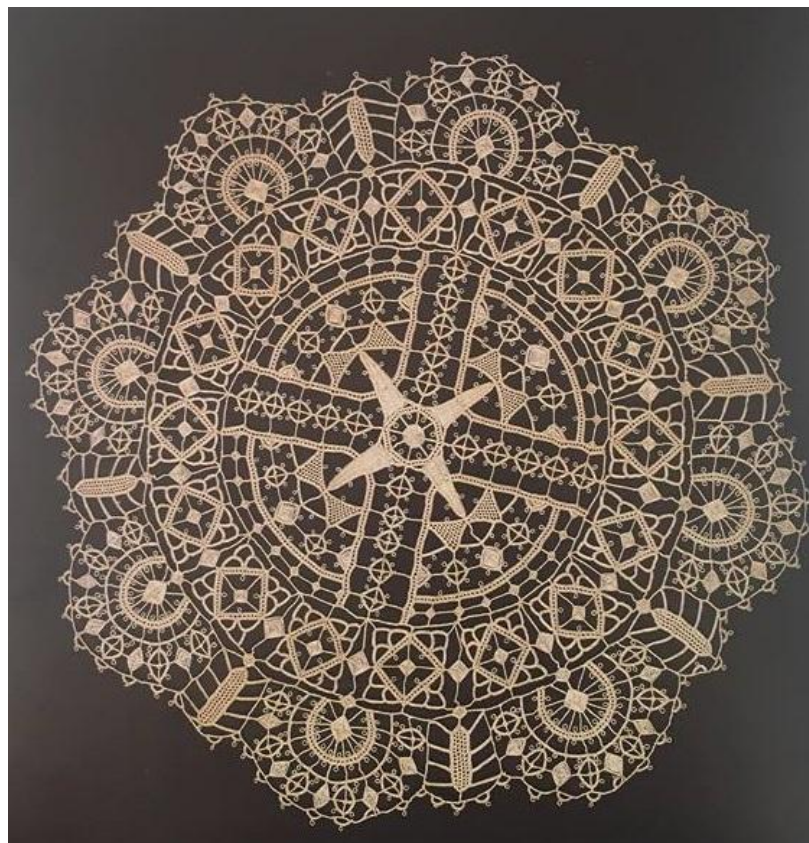
Za izradbu šivene čipke potrebni su igla, konac i podloga u obliku kruga ili zaobljena tvrdo napunjenog jastuka. Kod čipke na batiće, osim istog ili sličnog jastučnog podloška, potreban je i određeni, uvijek paran broj batića na koje se namata konac, te pribadače kojima se red po red učvršćuje ispleteni dio uzorka. [1]

- a) Šivena čipka - u srednjem vijeku, na istočnoj obali Jadrana postojalo je profinjeno žensko tekstilno rukotvorstvo. Stoga, jednake oblike s istim umjetničkim izrazom kao u nas nalazimo i u Grčkoj, na Siciliji te u južnoj Italiji. U Hrvatskoj tu pojavu pratimo na bijelom platnenom ruhu, prije svega ženskoj košulji, od Istre do Dubrovačkog primorja. I dok prsa istarske košulje nose ures izrađen u jednostavnom ili složenijem raspletu, na području srednje Dalmacije (Trogir, Primošten, zadarski otoci, otok Pag), nailazimo, uz rasplet, i na složenije ukrase – pruge prvotne retičele a retičela u doslovnom prijevodu znači mala mrežica, dok prvotna retičela znači da je izvedbom vezana uz podlogu platna. To je veći, u platnu urezan, kvadratni prostor nadopunjen nitima osmerokrake «paukove mreže», oko kojih se šivanjem, bodom obameta izrađuju željeni ornament. Drugi platneni predmet ženske nošnje jadranskog pojasa jest pokrivalo za glavu. Primjerice mali istarski kvadratni rubac, uz bijeli vez, krasi i pokoji raspleteni motiv, a pačetvorinasta bijela marama poznata od Hrvatskog primorja do Dubrovnika oplemenjena je ponegdje ukrasnom prugom prvotne rečičele uz dodatak rubne čipke izrađene na batiće. Većina je tih ukrasa rustikalna u svojoj elementarnosti izradbe, no vješto su izabrani struktura platna, debljina konca i veličina ukrasnih elemenata pojedinih motiva. Često je kreativnost i izradba zastala na prvom koraku, kao da se prestrašila neslućenih mogućnosti napretka. Izuzetak od toga svakako je čipkarstvo otoka Paga. Paška čipka, čipka šivena iglom, ravnopravno se uspoređuje s čipkarskim proizvodima istočnog Sredozemlja, ali se svojim posebnostima od njih i razlikuje. Na folklornom tekstilu otoka Paga nalazimo na

potvrdu tumačenja da je izradba čipke na iglu autohtono kulturno dobro na našem jadranskom području, koje svoje osnove nalazi u vještinama bijelog veza: izrizu, raspletu i pripletu. Na prsima ženske platnene košulje i pokrivala za glavu susrećemo rad koji se zove paški teg – ukras izveden bodom šivene čipke u obliku prvotne rečitele, geometrijskog uzorka, rađen bez grafičkog predloška, a mjestom nastanka vezan uz kvadratni prostor urezan u osnovnom platnu odjevnog predmeta. Relativna raznolikost konačne likovne slike ukrasa košulja izrađenih paškim tegom može se zahvaliti različitim međusobnim kombinacijama tek nekolicine standardnih, strogo geometrijskih motiva: manji ispunjeni ili šuplji kružić; manji ili veći krug; polukrug; trokutić, romb; pravokutni ili trokutasti listić; cik-cak pruge, te prava ili neprava četverolisna rozeta.[1]

- b) Čipka na batiće - u prethodnim je vremenima u Hrvatskoj rasprostranjenost čipke na batiće bila veća od čipke na iglu. Rubni ukras od čipke na batiće prati platneni tekstil na gotovo cijelom području Hrvatske. Danas, i u bližoj povijesti, izradbu čipke na batiće prati platneni tekstil na gotovo cijelom području Hrvatske. Iako nije uvijek riječ o autohtonoj proizvodnji, povijest nam je ostavila podatke o njezinu postojanju i tamo gdje je danas više ne nalazimo, kao što je slučaj s nekim mjestima na Jadranu. Danas, i u bližoj povijesti, izradu čipke na batiće vežemo uz sjevero-zapadni dio panonskog prostora Hrvatske, prije svega za: Podravinu, Međimurje i Hrvatsko zagorje što možemo povezati i njenim širenjem iz prostora zapadne Europe. Jedno od naših najjačih središta čipkarstva na batiće svakako je Lepoglava. Vjeruje se da su Pavlini još daleke 1400. godine svojim dolaskom u Lepoglavu donijeli umijeće izrade čipke na batiće. S vremenom čipkarstvo postaje i poseban oblik narodnog stvaralaštva. Široka je paleta proizvoda koja se mijenja ovisno o vremenu nastanka i željama korisnika, od rubnog ukrasa na platnenoj ženskoj nošnji, koji čipkarice iz Zagorja prodaju ženama iz susjednih područja, do ukrasa interijera građanske kuće. I u likovnosti izradaka vidljiv je velik raspon – od geometrijskih motiva užih ili širih pruga do barokne stilizacije cvjetnih uzoraka na recentnoj proizvodnji. [1]
- c) Čipka od agave - na području naše zemlje nailazimo na još jednu posebnost u okviru čipkarskog umijeća, a to je izrada čipke od agave. Čipku od agave danas u Hrvatskoj izrađuju samo redovnice u benediktinskom samostanu u gradu Hvaru na istoimenom otoku. Prema predaji, ta vještina dolazi s Kanarskih otoka, a na Hvaru je prisutna od

polovice 19. stoljeća. Čipka se izrađuje od niti koje se posebnim postupkom dobivaju iz sredine svježih listova agave. Nakon obrade, niti su bijele boje, poprilično tanke i određene dužine. Po tehnici rada razlikujemo čipku zvana tenerifa, zatim tenerifu s mreškanjem i mreškanje na okviru. Čipka od agave radi se bez predloška ili nacрта. Svaki je primjerak unikatan i njegov izgled ovisi o maštovitosti i kreativnosti osobe koja ga izrađuje.[1]

slika 10. Paška čipka [1]

2.2.5. Motivi i boje Hrvatskog tekstilnog stvaralaštva

Motivi

Odabirom najznačajnijih motiva određenog područja Hrvatske primijećeno je da se poneki ponavljaju. Izrađeni su drugačijom estetikom ukrašavanja, imaju drugačiji estetski izgled ali njihova simbolika ostaje ista. Najčešći je motiv cvijeta koji simbolizira sklad, ljubav, ljepotu i plodnost. Srce prikazuje ljubav, križ kao i motiv zrcala brani od uroka i simbol je kršćanstva, za razliku od svastike koja je simbol sreće, zaštite, plodnosti i zdravlja. Spirala simbolizira sreću i snagu. [8] U tekstilu Baranjskih hrvata nalazimo uzorke koji u sebi nose oblike nastalih i prije dolaska kršćanstva, međutim, među njima nalazimo i takve simbole koji ukazuju na zajednički slavenski život. Za mitološko razdoblje vezuju se sljedeći uzorci: sunce, mjesec, zvijezda, kolo, kotur, blizanci, ptica, paun, pijetao, oroz, orlove glave, sokol, vuk, pas, pužić, štene, leptir, konj, par konja, četiri konja, jelen, zmija, žaba, tronoge, buba, srce, kovrčki, kovrčka, šiške, šiška, grančica, ružmarin, jela, rogovi, grana, kukolj, sjemešci, potkovica, zvončić, bobica, jabuka, trešnja, zob, žena, čovjek, dikino oko i drugi. Križ, brojanice, janje, golub, zvijezda, i oči postali su simboli kršćanstva. To nisu novi elementi već su jedino pojavom kršćanstva postali bogatiji i dobili novo značenje. [11.] Sklonost kićenju pronalazi se i u području sjeverne Dalmacije gdje je najčešći motiv križ (prvenstveno kao simbol nade i zaštite) s četiri zaobljene kuke zvan četverokuka. Okićen je svim mogućim oblicima ornamentike: petljama, viticama, krugovima, linijama, rozetama i spiralama. Motiv se pronalazi i na srednjovjekovnim nadgrobnim spomenicima. [12.]

Boje folklornog tekstila Hrvatske

Crvena boja bila je rezervirana samo za mlađe dobne skupine. U Hrvatskoj Posavini jarka crvena boja karakteristična je za mlađu dobnu skupinu, a boje u mat tonovima ukrašavale su odjeću žena srednje dobi. Što je žena starija, njezina je odjeća manje upadljiva, odnosno, ima manje crvenog ukrasa. U Konavlima je crvena boja također osnovna boja ukrasa, a ona je varirala od svijetlocrvene do zagasito crvene. Jednaka podjela nijanse boje na dob, jednaka je onoj u Hrvatskoj Posavini. U primorskom dijelu crvena je boja prikazivala specifičan ritualan i socijalni status, bojena odjeća javlja se kao obredna npr. crvena za mladenku.

Ljubičasta boja najviše se mogla vidjeti u doba korizme, oponašajući svećenikovo misno ruho u Hrvatskoj Posavini žene su nosile oglavlja ukrašena svilenim i pamučnim koncima ljubičaste boje. Žene su nosile ljubičastu boju tijekom žalovanja ili u znak žalovanja za nekim bliskim. Otkriće anilinskih boja i utjecaj trgovačke robe na tradicijsko odijevanje dočarava podatak koji navodi Vladimir Tkalčić. Potkraj 19. stoljeća jedno zagrebačko trgovačko poduzeće otkupilo je veliku količinu pamučnog prediva ljubičastocrvene boje koja je u postupku bojenja dobila krivu nijansu. Trgovci su tu robu prodavali u selima zapadnog područja Medvednice pa je od tog vremena sva ženska odjeća u tom kraju dobila ljubičastocrveni ton ukrasa umjesto nekadašnjeg svijetlocrvenog. Ta se boja danas smatra tipičnom bojom Pušće, Brdovca i Bistre.

Crna boja u jadranskom kraju pojavila se potkraj 19. st. od kada se počinju izrađivati odjevni predmeti od kupovne tkanine npr. Konavoska sukna modrina zamijenjena je kupovnom tkaninom. Na Krku je od 17. stoljeća prevladavalo tamno ruho u svim dobnim skupinama. U okolici Siska za boju žalosti koristila se bijela boja dok je jedino rubac crne boje.

Bijela boja u Hrvatskom folklornom tekstilu simbolizira tugu i starost. Što je starosna dob viša, nosi se sve manje ukrasa, pa je na odjeći starijih osoba prevladavala bijela boja temeljnog ruha. U panonskom dijelu Hrvatske bijela, jednostavna lanena i pamučna neukrašena odjeća imala je funkciju radne odjeće. U 20. stoljeću bijela boja postaje oznaka svečane odjeće, određene za vjenčanje. Zbog novih običaja značenje bijele korotne boje zamijenjeno je kao svečano odijelo za nastupe folklornih grupa. Bijeli vez i čipka

nadoknađivali su monotoniju boje i jednostavnoj bijeloj odjeći davali svečani karakter. U jadranskom i dinarskom području haljina od nebojene bijele vune je karakteristična odjeća djevojčica.

Plava boja je također kao crna i bijela, nekada bila korotna odjeća. U Pokuplju odjeću ukrašenu plavim koncem nose starije žene i udovice. Nekada se tvrdilo da plava boja u tom slučaju sugerira sklonost udovice novom braku.

Žuta-Zlatovezom su u Slavoniji ukrašene najsvečanije muške i ženske nošnje koje su bile znak prestiža seoskih obitelji. [13]

Boje različitim područjima imaju različita značenja koja su se tijekom vremena mijenjala i vrlo su moćne u prenošenju poruka.

2.3. Panonsko područje

U središnjoj i nizinskoj Hrvatskoj glavnu ulogu u odijevanju preuzima platno koje se proizvodi u seoskome domu od lana i konoplje. To je jedna od glavnih oznaka i ujedno razlog koji nošnje tih krajeva svrstava u panonski tip. Taj tip obilježavaju pretežito nizinske površine s plodnom zemljom i nepreglednim šumama, te barama, močvarama i rijekama koje ih natapaju. S obzirom da je takav kraj predodređen za obradu zemlje, lan i pamuk izuzetno su dobro uspijevali što je bilo pogodno za proizvodnju platna. U panonskom dijelu gotovo svi su se osnovni dijelovi ruha izrađivali u kućama za potrebe ukućana tako što su i do tkanina dolazili vlastitom proizvodnjom. Sirovine su se stvarale na imanju, a proizvodnjom platna bile su zaposlene uglavnom žene. One su sijale i uzgajale lan i konoplju da bi iz biljki izvukle vlakna za pređenje, a zatim bi danima prele i na tkalačkim stanovima proizvodile tekstil za sve ukućane. [5]

U panonskom dijelu Hrvatske vezivom se pretežno ukrašuju odjevni predmeti a mnogo rjeđe uporabni predmeti za kućanstvo. Na dijelovima nošnje sastavljenim od ravnih pola tkanine ukras je češće izveden jednom od tkalačkih tehnika. Ukras je češće izatkan nego izvezen. Određeni ukrasi stvaraju se na tkalačkom stanu, to jest u procesu tkanja. [4] Vezivo se obično pojavljuje na onim mjestima odjeće koja se prilikom tkanja nisu mogla ukrasiti. U sjevernoj Hrvatskoj vezivo istupa u prvi plan u trenutku kada se kao podloga na kojoj se veze pojavljuje kupovna tkanina, a kao materijal za vezenje svilena, zlatna odnosno srebrna nit. U hrvatskoj Posavini najplemenitije vezove pronalazimo na ženskim maramama (šlarne peče) izrađene od prozirne kupovne tkanine uz rubove ukrašene gustim cvjetnim uzorkom izvezenim svilom. Smisao razigranog cvjetnog šarenila nametnut je prastarim staroslavenskim zakonima. Ta koloristička pravila s određenim regionalnim osobitostima pojavljuju se u cijeloj sjevernoj Hrvatskoj. Žarko crvenilo je boja zdravlja za djevojke i mlade snaše, zagasitija za žene zrele dobi, ljubičasta za pokajna godišnja doba a bijelo kao znak korote. Izuzetan položaj u kolorističkom pogledu zauzima nošnja okolice Sunje u kojoj glavni dijelovi odjeće nemaju boje, nego ostaju bijeli s utkanim ili izvezenim ukrasom. Najsvečaniji primjerci od domaćeg su prozirnog lanenog tkanja redine, a izvezeni bijelom pamučnom niti vezom tvez po tvezu. Taj vez mrežastih oblika ispunjen je geometrijskim motivima, a obrubljen lančancem i nazubljenim porubima. [2] U Slavoniji i Baranji vezovi su na glavnom platnenom dijelu odjeće izvedeni crvenom, modrom, crnom a nekad i smeđom niti. Obično se pojavljuju kao ukrasne pruge ili motivi poredani u nizove, prvenstveno na stražnjem dijelu duge košulje. Najčešće primjenjivan bod je pružanka, a uzorak geometrijski ili stiliziran cvjetni motiv. U

Baranji se kao motiv javljaju i životinjski likovi. [6] Na svečanoj slavonskoj nošnji pojavljuje se vez izveden zlatnom ili srebrnom žicom, kojim su ukrašene rubine od platna ili od domaće svilene tkanine. Od kupovnog svilenog atlasa izrađivale su se pregače, marame i pokrivala za glavu. Uz zlatovez pojavljuje se vez raznobojnom svilom koji je uvijek slobodno crtanih cvjetnih motiva. [7]

2.3.1. Simboličke poruke

Vezene pokrivače, takozvane ponjave, izrađivale su seoske žene isključivo iz okolice Slavonskog Broda. One bi ih prvobitno otkale jednobojnom vunom na tkalačkom stanu a zatim na toj podlozi vezle motive raznobojnom vunom, slaganjem jedne do druge niti, dok su konture likova izvezene bodom lančića vunom druge boje. Na ponjavama su vezle raznorazne motive među kojima su najčešći bili „gljiva“, „ogledala“ te raznorazni vijugavi motivi, zvjezdolike rozete, životinje te razni glazbeni instrumenti. Očaravajuća likovna kreacija ponjava osebujno je pismo ljubavnog i erotskog karaktera. Na njima su izvezeni motivi zaštite od uroka te motivi koji nose sreću i takav se pokrivač uglavnom poklanjao mladencima. Simbolika motiva je općepoznata i odnosi se na bračne veze, sreću i životnu snagu kroz simbole plodnosti te sinonime za spolne organe. Najčešće uporabljivani motivi su srce, konj, ženski i muški likovi, lutke, zečevi, kukasti križevi, zmije, pčele i mnoštvo biljnih ornamenata. [8]

2.4. Dinarsko područje

Za izradu odjeće koristila se sirovina koja je bila dostupna u vlastitom gospodarstvu, a to je vuna. U proizvodnji tekstila koristila se za odjeću janjeća i ovčja vuna, dok se kozja kostrijet upotrebljavala za vreće i ponjave potrebne u gospodarskim poslovima. Muškarci su se brinuli za šišanje ovaca, dok su žene bile zadužene za brigu oko prerade vune, oko njenog čišćenja, pranja, češljanja i konačno pređenja. Za potrebe ruha i ostalih tekstilnih predmeta u domaćinstvu trebalo je prirediti ogromne količine opredene niti pa su zato sve žene u kućanstvu od najmlađih do najstarijih bile zauzete pređenjem vune pomoću preslice i vretena. U tim krajevima tako je bilo sve do drugog svjetskog rata. Prelja je bila pastirica uz stado ovaca, a žena je prela i dok je obavljala druge fizičke poslove. Vunena opredena nit zadržala je prirodnu bijelu ili mrkosmeđu, tj. sirovu boju vune. Od sirove bijele pređe izatkala se većina potrebne tkanine za ruho. Za izradu nekih dijelova odjeće koristilo se sukno u svojoj prirodnoj boji. Od bijelog sukna bili su izrađeni odjevni predmeti za djevojačku nošnju, a od suro smeđeg ponegdje dijelovi muške nošnje. Većina izatkanog, često i u stupi povaljanog sukna, davala se na bojadisanje u modro ili u crno profesionalnim majstorima, obično u primorske gradove. Manji dio opredene vunene niti još u 19. st. žene su i same bojale primjenjujući tradicionalne postupke bojanja raznim biljkama. Tako su dobile razvedenu skalu boja s veoma plemenitim tonovima crvene, žute, zelene i crne opredene niti od koje su tkale svoje vunene pregače kao i ženske torbe ili su izvodile vezove na nekim dijelovima odjeće. Muške i ženske čarape također su se plele od bijele, crne ili od raznobojne vune a bile su neizostavni rekvizit u ruhu dinarskog područja. Na cijelom dinarskom području obuću predstavlja nekoliko slojeva vunениh čarapa preko kojih se obuvaju opanci. Obuća se javlja pod raznim nazivima, u kojima se odražavaju povijesne mijene i utjecaji što su na tom području slijedili jedni za drugima kroz stoljeća. Pletene čarape javljaju se u nekoliko osnovnih oblika a neke od njih dopiru do ispod koljena, do pola lista ili tek nešto iznad gležnja. Najdonji sloj obično je ispletен od bijele vune, a oni gornji, vidljivi, obično su u boji, često u crvenoj ili crnoj, i prošarani uzorkom izvedenom u pletivu. Obuća može biti opremljena i raznobojnim finim suknenim dodatkom koji na sebi nose obilan svilom ili pamukom izvezeni ukras. Gornji sloj obuće koji obavija potkoljenicu nekad je cijeli izrađen od sukna, domaćег ili finog kupovnog i naročito je pomno ukrašen. To su glići koji se kopčaju s unutarnje strane noge malim metalnim kopčama. Na ženskoj obući su najčešće izvezeni svilom, dok kod muškaraca osim nježnog sviloveza pojavljuje i puni vez izveden vunom odnosno srmom, a kraj toga i ukras aplikacijama svjetlucavih pulija. Povrh navedenih

vunениh slojeva redovito su se obuvali lagani opanci izrađeni od neštavljene kože. Ova mekana obuća izvanredno je pogodna za kretanje po oštrom kamenjaru u dinarskom kršu. To je klasičan primjer prilagođavanja odjeće prirodnim uvjetima, pri čemu su se koristile sirovine vlastitog gospodarstva. Košulja u dinarskom ruhu predstavlja zajednički, u biti gotovo identičan odjevni predmet muške i ženske nošnje. Izrađena je od domaćeg lanenog ili konopljanog platna, i to je jedino predmet koji se oblači na tijelo a da nije izrađen od vune. Sašivena je od jedne pole tkanine odmjerene na dvije potrebne dužine. Tkanina se preklopi na pola, tako da nastaje oblik vreće a otvor za glavu ureže se po samom pregibu i sredinom niz prsa, a još su i prišiveni ravni rukavi otvorenih zapešća. Konstrukcija ruha kakvu imaju dinarske košulje odgovara tipu odjeće kasnog rimskog razdoblja, to je tunika sa rukavima i upravo po tome elementu se razlikuje od klasične bezrukavne tunike. Muška košulja je kraća zbog toga što se na donji dio tijela oblače suknene hlače koje košulju pokrivaju niže ispod pojasa. Košulja koja je u ženskoj nošnji ostala osnovni dio odjeće zadržala je cijelu svoju dužinu, pokrivajući tijelo od ramena do pola lista. Ženska dinarska košulja po nekim ukrasnim elementima kao što su npr. crvene pruge prišivene preko sastava rukava ukazuje na srodnost sa istovrsnom ranosrednjovjekovnom odjećom u krugu Mediterana. Naravno da se i u tome odjevnom elementu susreću varijante bilo na detaljima u konstrukciji, bilo u položaju krasnih vezova i kolorita što u njima prevladava. Ženska košulja na sebi nosi obilan vezeni ukras. Smješten je na najvidljivijim dijelovima, a to su rukavi i prsa s ovratnikom, ponekad i stražnji dio skuta, u koliko ostaju vidljiva ispod gornjih slojeva. Za vezenje se upotrebljavala vunena nit, obojena domaćim biljnim bojama, a nekada i svilena, u krajevima koji su primali žive utjecaje iz primorja. Vezni je ukras izrađen raznovrsnim bodovima: križićima, polukrižićima ili položenim plosnim bodom, ali uvijek brojenjem niti na strukturi platnene podloge. Prevladava geometrijski ili veoma geometrizirani motiv izveden nekada tako gustim bodom da je cijela površina platna njime ispunjena i pokrivena. Osobito se ističu starinske košulje u nošnji zadarske okolice sa svojim gusto izvezenim ukrasom, na kojima su rukavi i cijeli prednji dio opleća potpuno ispunjeni svilenim vezom, tako da djeluju kao da su izrađeni od teške svilene tkanine, onakve kakvu su u toku srednjeg vijeka odabirale za svoje svečano gornje ruho plemenite i imućne građanke primorskih gradova. Takva tkanina nabavljala se manufakturnim svilarskim centrima u Italiji a prostom je puku bila ne dohvatna. Žene iz naroda ipak su uspjele dio toga prenijeti pomoću izvanredne vještine vezenja na dijelove svoje odjeće. U tom višebojnom vezivu očituje se urođeni osjećaj za harmonično skladanje boja, pri čemu je tradicionalni postupak bojadisanja pomoću određenih biljki doprinio da njihova skala zrači plemenitošću. Vladala su pravila tko će i za kakvu prigodu odjenuti košulju s

određenim vezom. Kod vjenčane košulje prevladavala broćevo crvenilo, dok je kod starijih žena vezivo zagasitije, nekada tamno ili potpuno crno. U nošnji dinarskog područja postoji još jedan element koji se pojavljuje i u muškom i u ženskom ruhu. To je plitka kapa od crvenog ustupnog sukna, uvijek kupovnog, tvorničke odnosno ranije manifakturne proizvodnje. Crvenkapa je tipično pokrivalo svega muškog svijeta, a u ženskoj se nošnji sačuvalo samo kao djevojačko pokrivalo za glavu i predstavlja u pravom smislu simbol djevojaštva. Kapa je okrugla sa uspravnim obodom, nekada niskim, a nekada i do tri prsta širine. Muške su kape na jednom dijelu tjemena ukrašene crnim vezom, a s druge strane oboda vise crne, kraće ili duže rese. Djevojačka je kapa slična muškoj i po obliku i po ukrasu, samo što je uvijek bez resa. [1]

2.4.1. Vez Dinarskog kraja

U dinarskim krajevima Hrvatske Lici i planinskom zaleđu Dalmacije, karakter je tekstilnih proizvoda drugačiji od onih u sjevernom, nizinskom području. Tu kao sirovina prevladava vuna kako kod upotrebnih, tako i u odjeći. Samo se košulja i ženska marama za glavu izrađuje od platna. Vezovi su na košulji raspoređeni niz rukav i uz rubove otvorenog zapešća, na ošvici oko vrata, kao uz prorez prsa. Na marami ukras je izvezen u jednom uglu, koji slobodno pada niz pleća kad se ona položi na glavu ili stegne u podbratku. Košulja i marama ukrašene su vezivom izvedenim vunenom, lanenom ili svilenom niti, na starinskim primjercima obojenom domaćim biljnim bojama. Najčešći bod je bod na križice, osobito kad se veze vunenom ili lanenom niti. Svila kao materijal za vezene ulazi u inventar u onim sredinama koje su u trgovačkim središtima na Jadranu. Vezovi izrađeni svilom i gustim bodom pokrivaju cijelu površinu rukava ili dio oko zapešća kao i poprsje pa izgleda kao da je košulja od dragocjene svilene tkanine. Osim veza na svili pojavljuje se i na suknu. To su vezovi izrađeni na finoj kupovnoj čohi, nekad jednobojuj a često sastavljenjuj od komadića različitih boja. Čoha je vezena raznobojnom svilom ili pamukom uvijek u bodu lančanca. Ukras je ispisan u obliku zavijutaka, kuka, spirala, kola, križeva, zvjezdica, nizovima slova S, osmica i drugih motiva nastalih vijanom linijom. [2]

2.5. Jadransko područje

Muškarcima i ženama koji žive uz more, ono igra presudnu ulogu u njihovoj sudbini pa je tako muškarac uglavnom težak i/ili ribar, pomorac, koraljar, spužvar, klesar kamena a žena, u odsutnosti muža, uz vođenje kućanstva i odgoj djece, preuzima i muške poslove što uključuje obradu polja, maslinika i vinograda. Što se tiče kulture važan je odnos seoskog spram gradskog. Gradovi su središta drukčijih, stranih kultura (od antičkih, preko mletačke i novije talijanske i austrougarske), ali oni su i uzor seoskom okružju. Bogatije seoske obitelji nastojale su živjeti prema građanskim uzorima. U gradu su se opskrbljivali pokućstvom i kućanskim priborom, tkaninama i nakitom. U ovom području, mnogo prije nego li u drugima muškarcima su napustili tradicijski stil odijevanja, žene su prihvatile kupovne tkanine, a u opremi kuće prevladali su kupovni proizvodi. Te promjene su dolazile ne samo iz gradova nego i iz dalekog svijeta kojega muškarcima upoznaju kao pomorci i radni emigranti. Osebjuna ljepota ženske odjeće tog područja, usprkos mogućnosti prepoznavanja tipskog u kroju i prevladavajućeg u materijalu, zaokuplja pažnju raznolikošću od mjesta do mjesta. [1]

2.5.1. Nošnje jadranskih otoka i priobalja

Napuštajući zbog zapošljavanja u pomorstvu, na duže ili kraće vrijeme domaće okružje, muškarcima su u odjevnu shemu prenosili građanski način odijevanja. Usto, u jadranskom je području primjetno i miješanje sa susjednim dinarskim tipom odjeće, nastalo kao posljedica nekadašnjih migracija stanovništva iz zaleđa prema obali i otocima. [1] Tako se u Istri susreću dva modaliteta muške nošnje, kojima osnovni naglasak daje kroj hlače. U zapadnom i južnom dijelu *benevrecke*, izrađene od bijelog sukna, dugih su nogavica, tijesno priljubljenih uz nogu, dok u središnjoj Istri brageše dopiru do pola lista i izrađene su od smeđeg sukna. Kompletu još pripadaju platnena bijela košulja te prluk (*krožet*) i kratki kaput (*koret*) također od smeđeg sukna. Uz vunene čarape i opanke *oputaše* stavljali su oko gležnjeva bijele suknene *gamaše*. Glavu su pokrivali niskom smeđom kapom, a u zapadnoj su se Istri zimi ogrtali dugim ogrtačem bez rukava (*kamižola*). Hlače (*brageše*) kakve su nosili na Krku, također dopiru do pola lista, ali su s višećim središnjim dijelom, a izrađene od modrog kupovnog sukna. takvim se krojem uklapaju u širi mediteranski krug odijevanja. Bijela je košulja (*stomanja*) nabrana oko vratnog izreza i bez ovratnika pa se veže uskom vrpcom, a širi rukavi stisnuti su u zapešću. Prsluk (*koret*) i kratki kaput (*alja*) od istog su materijala kao i hlače. Obuća je već posve građanskog izgleda. Poseban izgled Krčanina, činila je, međutim, kapa (*berita*),

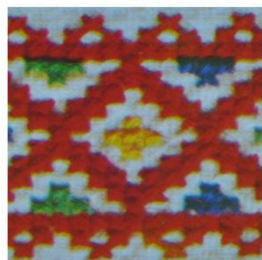
ispletena od modre vune u obliku tuljca s kitom na kraju. Mogla je biti kraća ili je dopirala sve do ramena. [9] U srednjoj je Dalmaciji zamjetljivo bilo prožimanje s odjevnim stilom kakav je prevladavao u dalmatinskom zaleđu. Uz platnenu košulju koja se navlačila preko glave, hlače (*gaće*) bile su od smeđeg ili modrog sukna, također s uskim nogavicama uz list kopčicama, te dvama otvorima na trbušnom dijelu. pripadale su zimskoj garderobi, a ljeti su oblačili modre hlače od tankog kupovnog materijala. [10]

3. PROCES IZRADE DRUŠTVENO – EDUKATIVNE IGRE

3.1. Prikupljanje tradicionalnih uzoraka

Rad smo podijelili na tri istraživačke cjeline: Jadransko područje, Dinarsko područje i Panonsku Hrvatsku. Građu smo prikupljali iz Nacionalne i Sveučilišne knjižnice, Knjižnice grada Zagreba, knjižnice Tekstilno-tehnološkog fakulteta i knjižnice Etnografskog muzeja u Zagrebu. Proučavajući ta područja primijetili smo da se određeni dijelovi Hrvatske razlikuju bogatstvom i tehnikom izrade tekstilnih ukrasa zbog određenih značajnih povijesnih utjecaja, odnosno stilskih razdoblja. Pri odabiru motiva uzoraka birali smo najreprezentativniji primjerak određene tehnike izrade, značaj motiva i specifični kolorit za određeno područje.

3.1.1. Uzorci i legenda uzoraka

01.

02.

03.

04.

05.

06.

07.

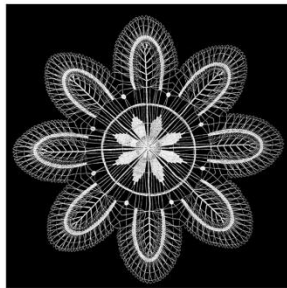
08.

09.

10.

11.

12.

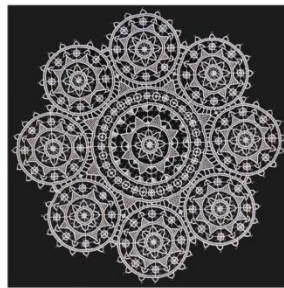
13.

14.

15.

16.

Legenda uzoraka:

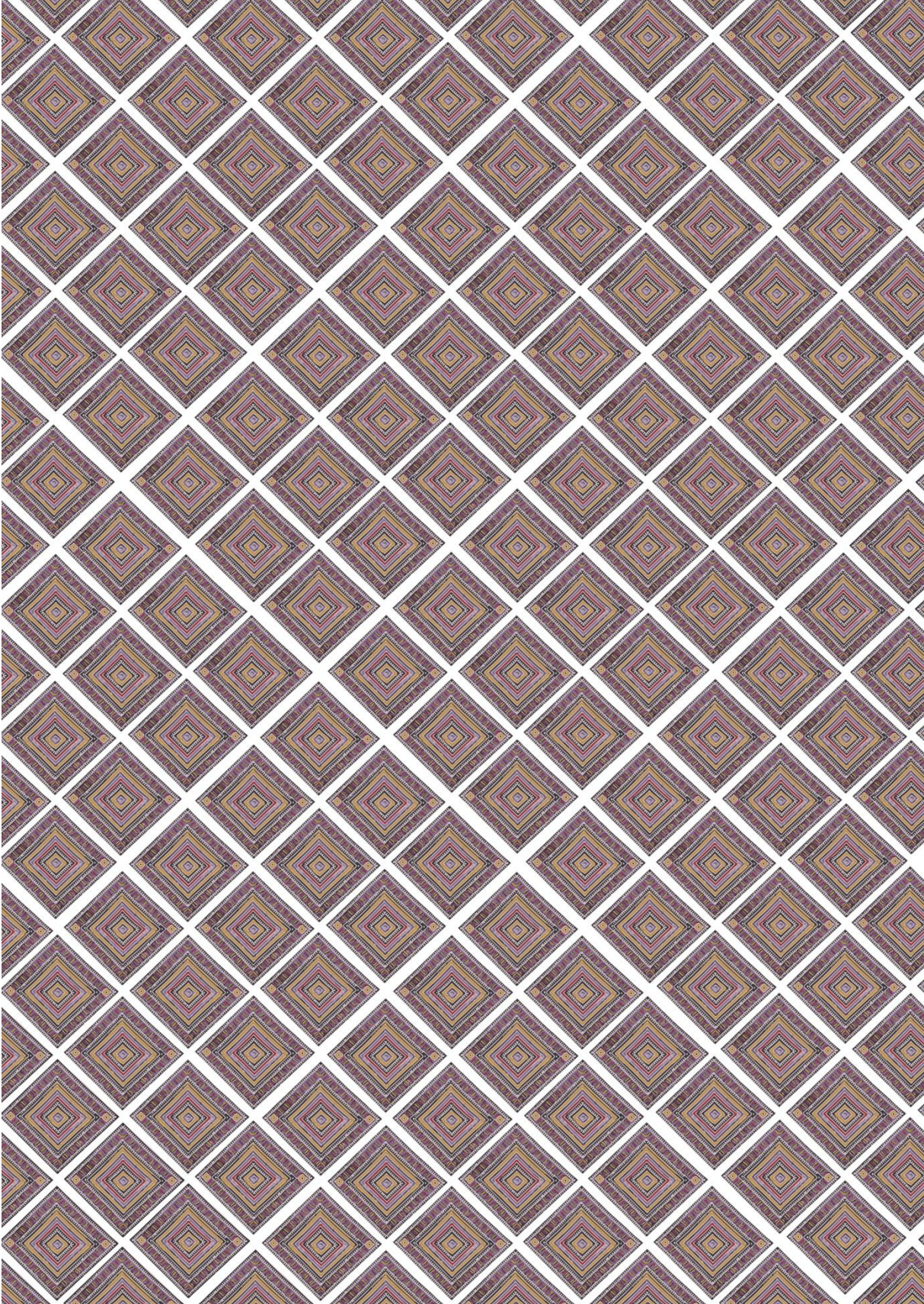
01. Križići, raznobojnim muslinom. Ukras s nogavice muških gaća – Plješivičko prigorje
02. Plahta, plahet - Kupinec, Pokuplje
03. Zlatovez; vez na ženskoj marami - okolica Vinkovaca, Slavonija
04. Manji stolnjak, stolnica - Samobor, okolica Zagreba
05. Vezeni motiv s pokrivača; Rascvijetala gljiva - Poderkavlja, okolica Slavenskog Broda, Slavonija
06. Plosni vez, pečki vez, ovijanac, pisanac (raznobojna svila - dio ukrasa s marame - Peče, Ludina, hrvatska Posavina
07. Dio ukrasa sa marame – Zlarin
08. Dio ukrasa sa bizovačke nošnje - Bizovac, Slavonija
09. Konavoski vez, dekorativni element ženske nošnje; svileni konac - Konavle
10. Križići, pisanac; raznobojna svila. Ukras sa ženske marame za glavu - Bošće, Ravni Kotari, Dalmacija
11. Čipka od agave – Hvar, otok Hvar
12. Lančanac, pisanac, plosni vez; raznobojna svila. Dio ukrasa sa ženskog sadaka - Dalmatinska Zagora
13. Lančanac, pisanac, plosni vez, opletuša ; Raznobojna svila. Dio ukrasa sadaka - Dalmatinska zagora
14. Plosni vez, zrnčani bod, opletuša ovijanac, nušeni vez, križići – raznobojni mavez. Ukras na prsima muške košulje
15. Kožni ukras na muškom prsluku - Otok, okolica Vinkovaca, Slavonija
16. Paška čipka, otok Pag

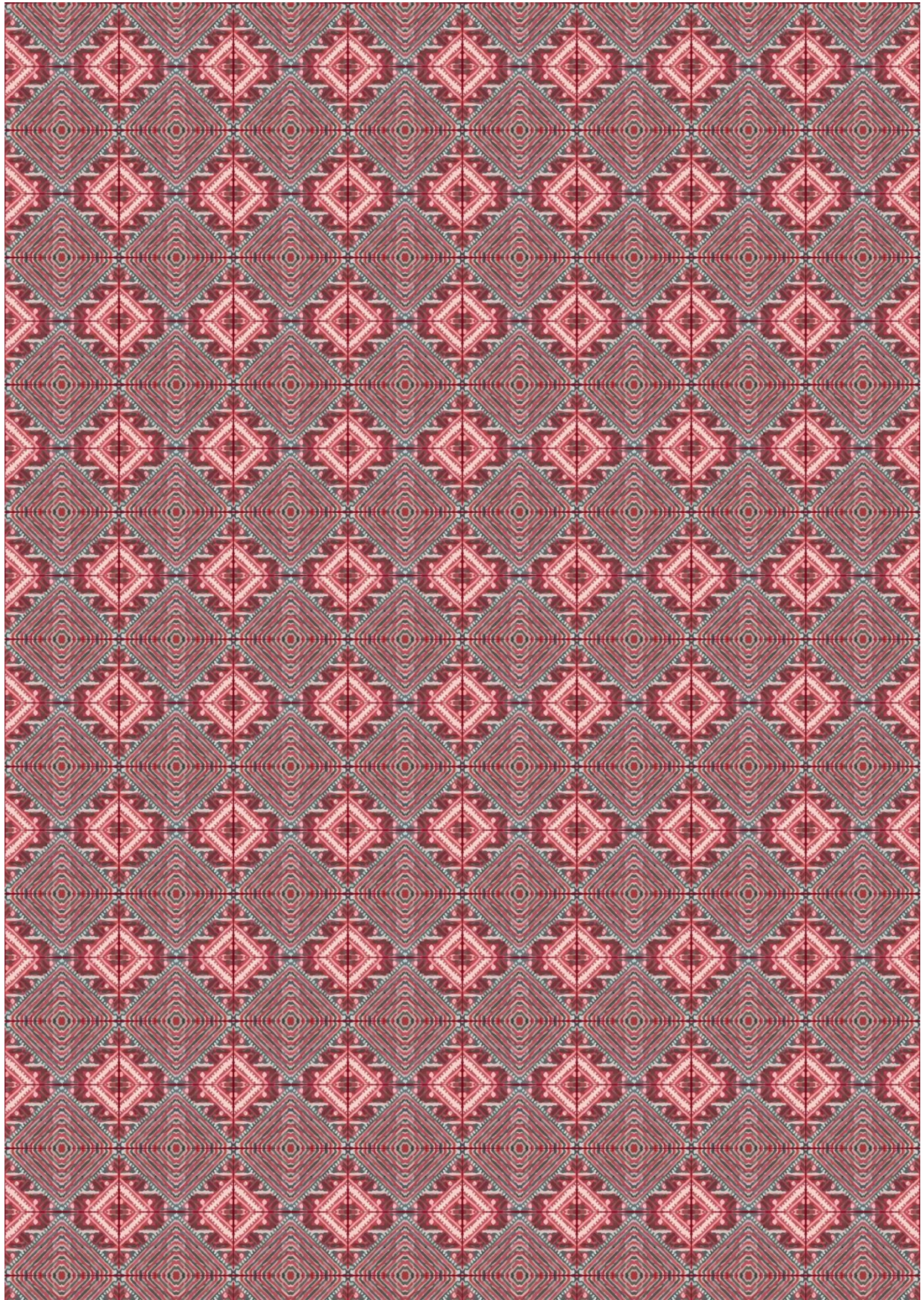
3.2. Oblikovanje uzoraka za proizvod

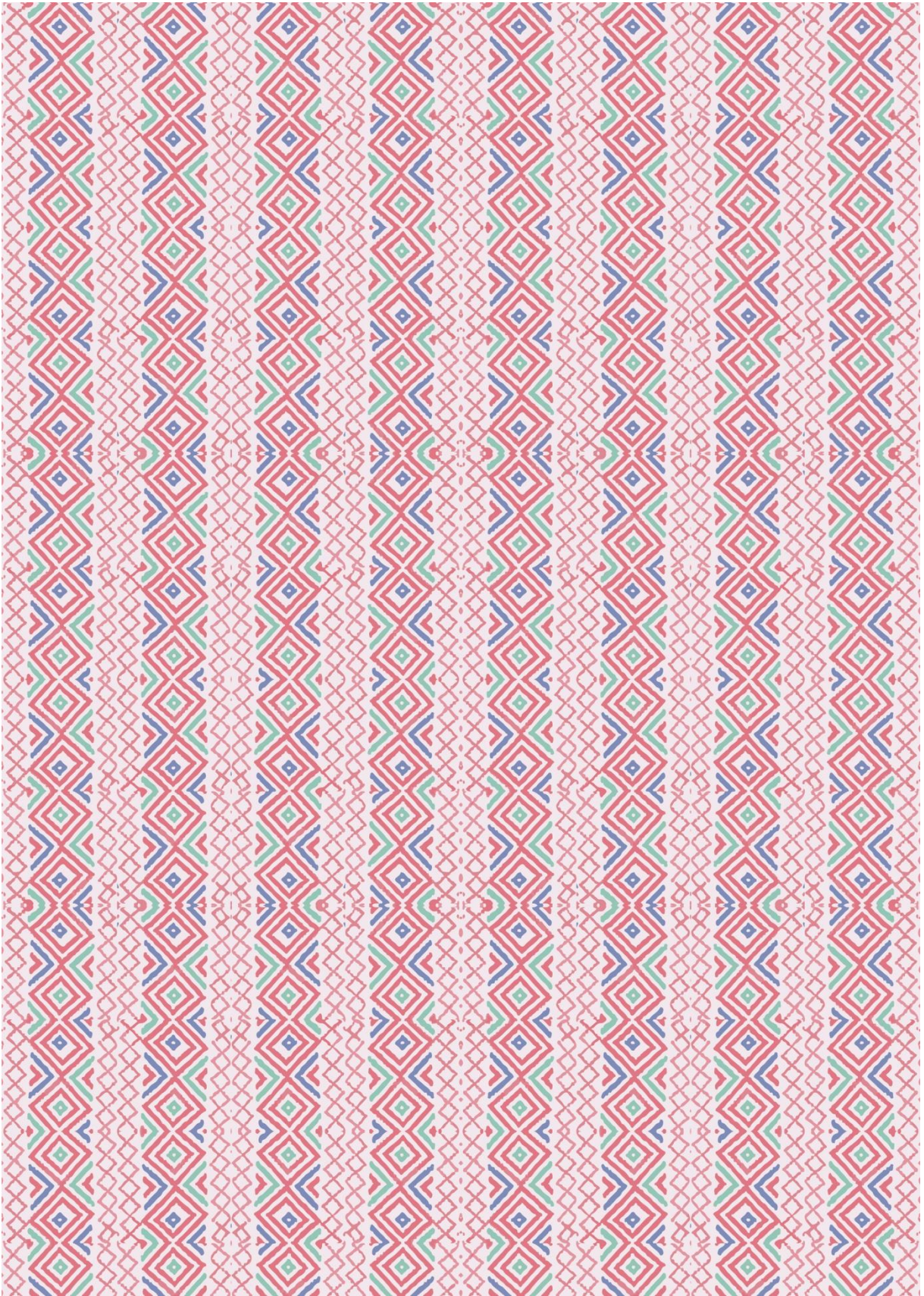
Odabrani uzorci prvo su pripremljeni za stvaranje kartica igre pamćenja. Uzorci se nisu dodatno obrađivali kako se ne bi umanjila njihova izvornost boje i oblika motiva. Za odabir uzoraka za kartice odabrali smo šesnaest uzoraka koji su nas privukli ne samo estetskim nego i jedinstvenim načinom izrade motiva. Kako bi kartica poprimila završni oblik dizajnirali smo naličje kartice. Inspirirajući se tim motivima napravljena je kolekcija uzoraka. Poneki uzorci su oblikovani u raportu a neki su ostali jedinstveni motiv na površini. Nakon skiciranja i rukom doradenog motiva ti isti su prebačeni u računalnu doradu. Koristili smo se Adobe paketom programa ponajviše Photoshop-om i Illustrator-om. U programima određeni uzorci su stilizirani kako bi se prilagodili novoj namjeni.

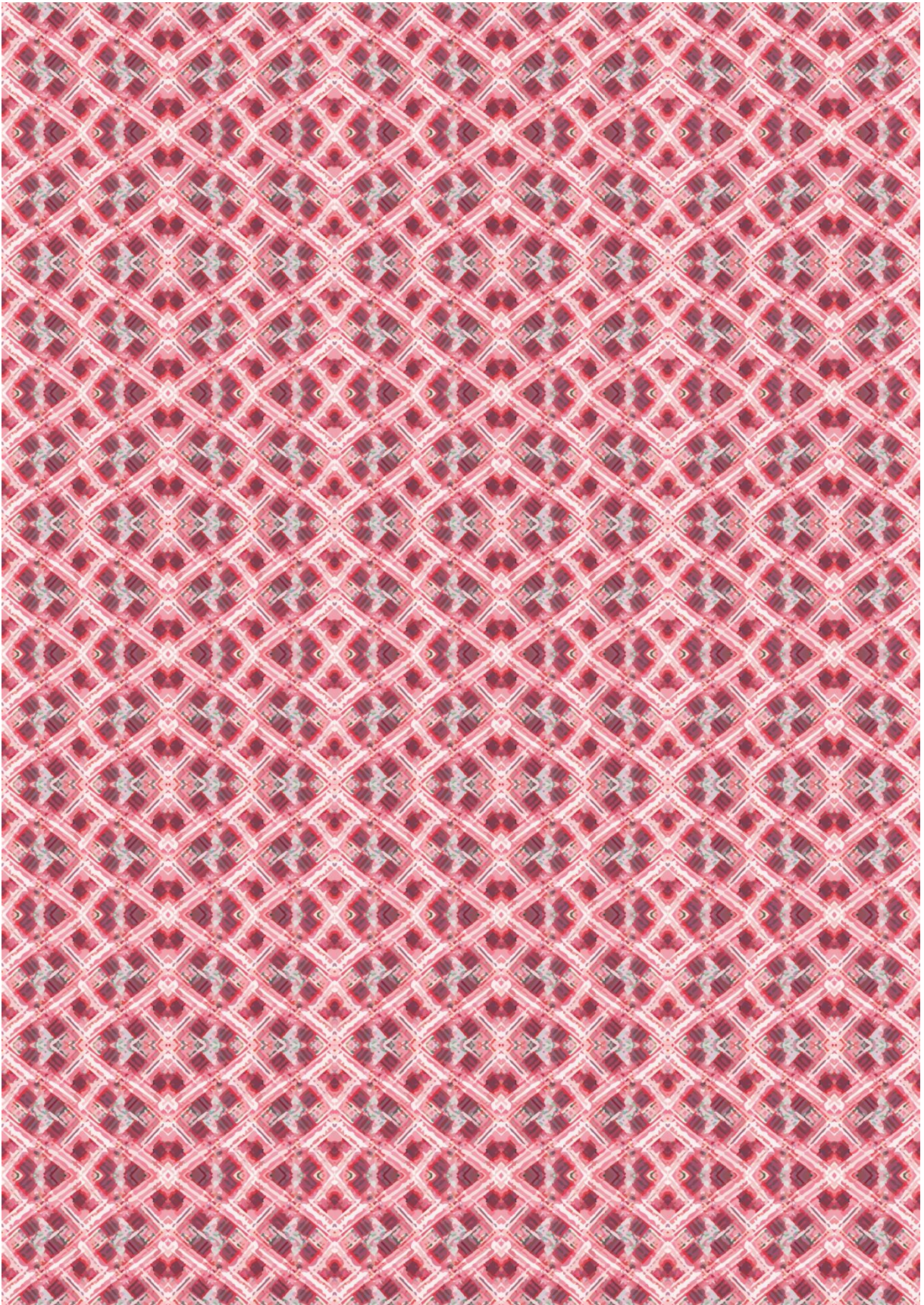
Izrada kartica za igru pamćenja u početku je zahtijevala odabir tradicionalnih motiva koji su printani na tekstilnom platnu u mjerama 5x5 cm koji su presvučeni zaštitnom košuljicom izrađenom od plastificiranog kartona u mjerama 7x7 cm. Te mjere odgovaraju veličini priložene ambalaže koja je u mjerilu 7.3x7.3 cm. Na naličju kartice (za razliku od lica koje prikazuje tradicionalni motiv) primijenjeni su računalno obrađeni uzorkovani motivi inspirirani hrvatskim tekstilnim rukotvorinama.

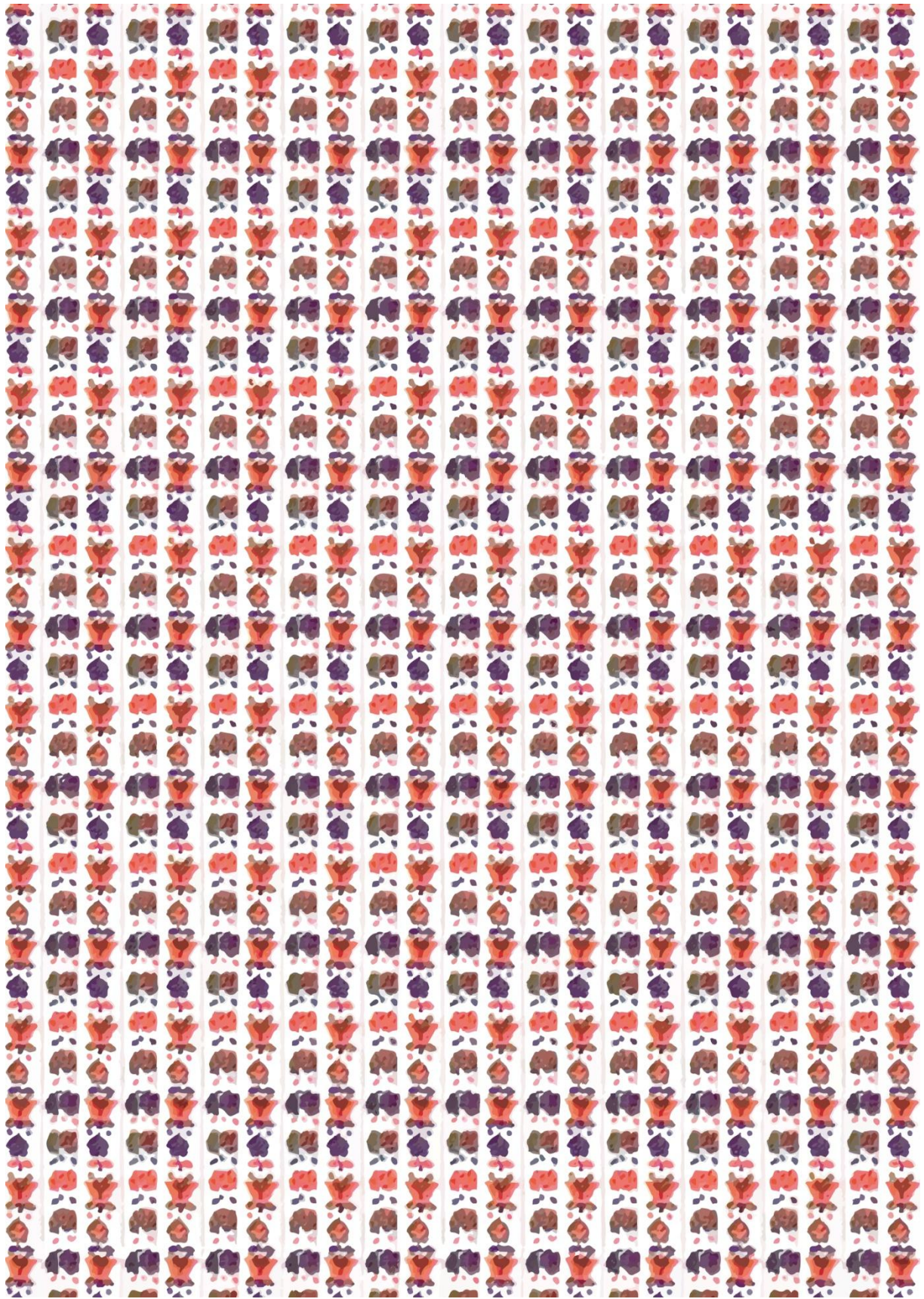
3.3. Kolekcija

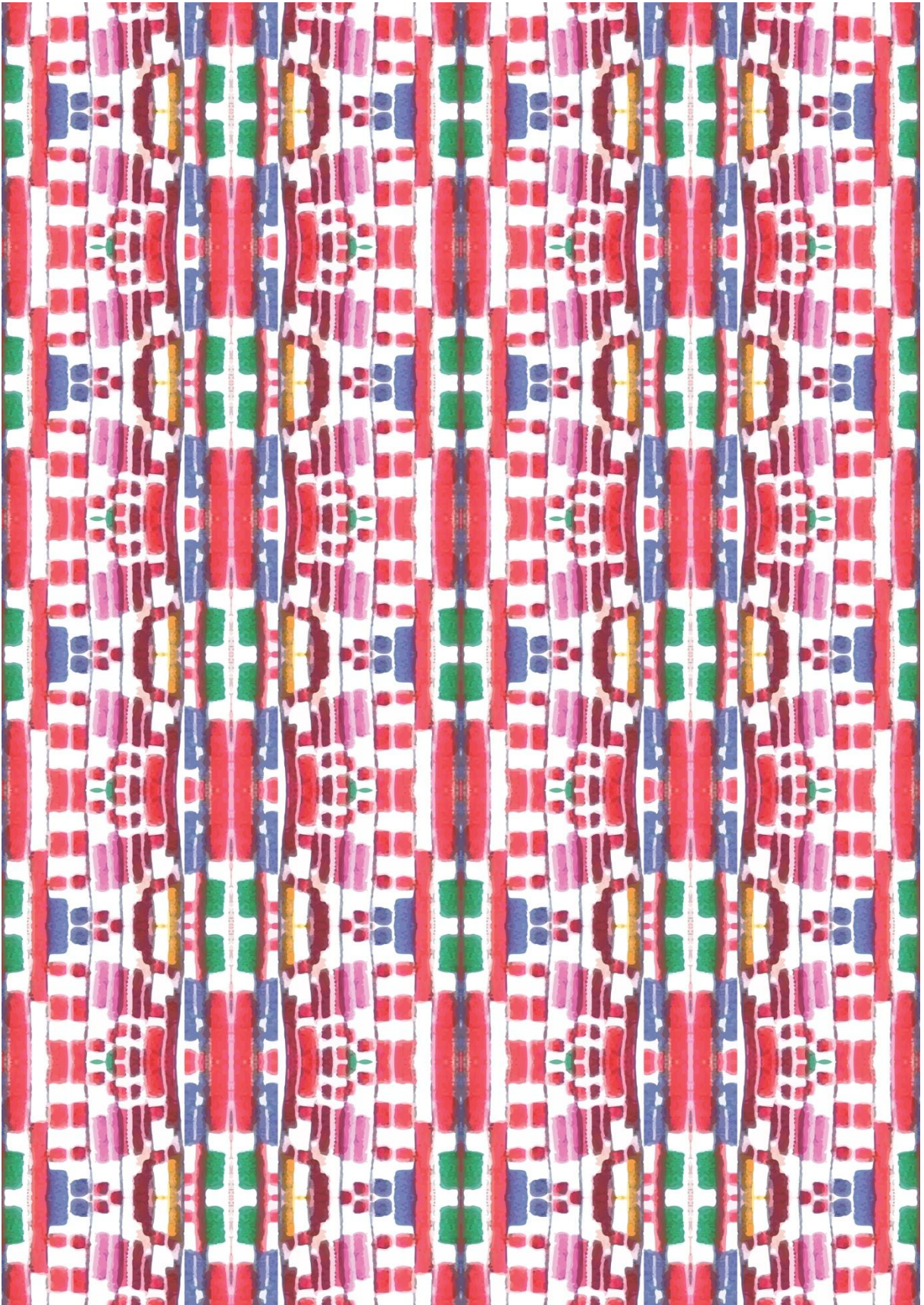

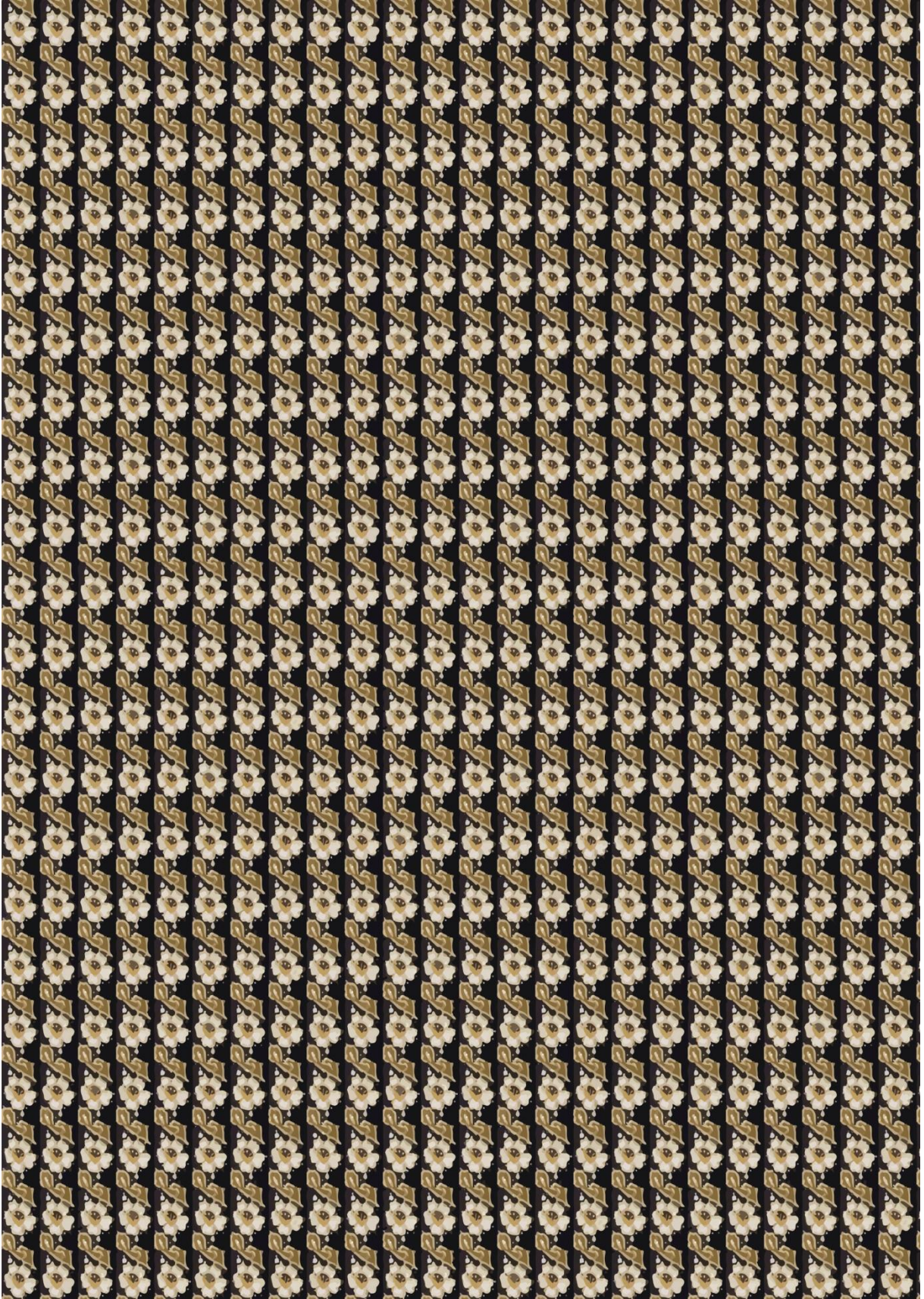

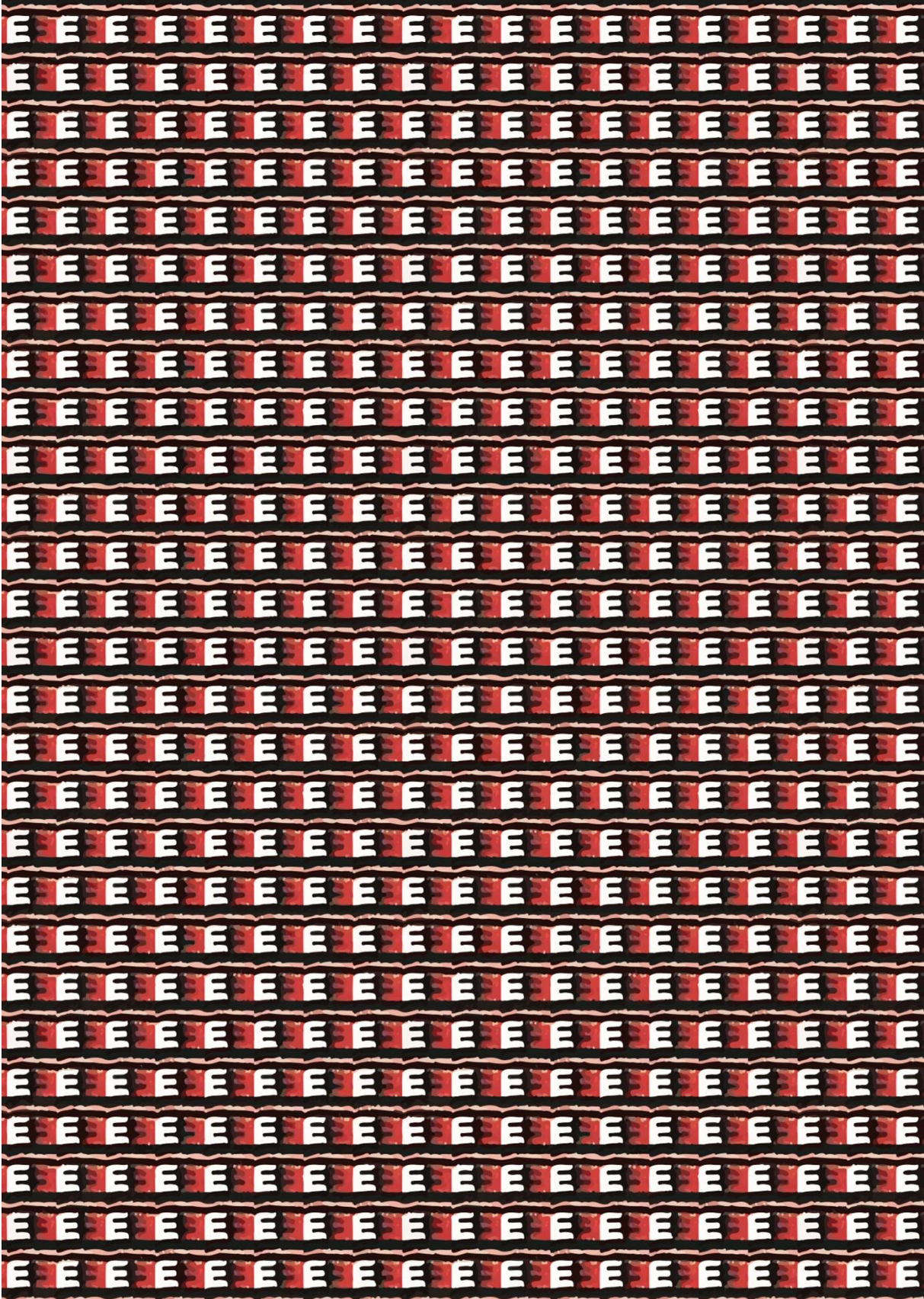

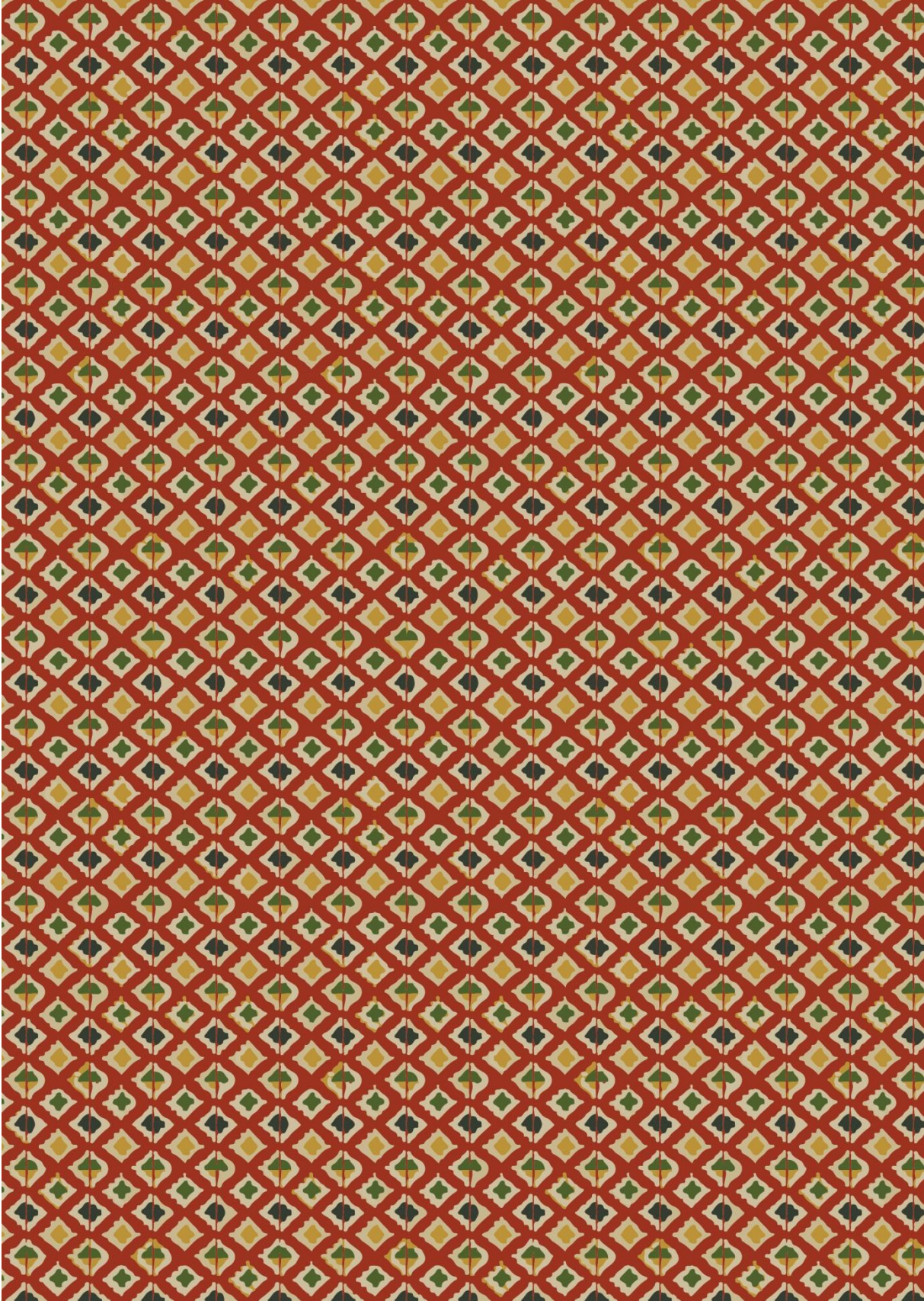

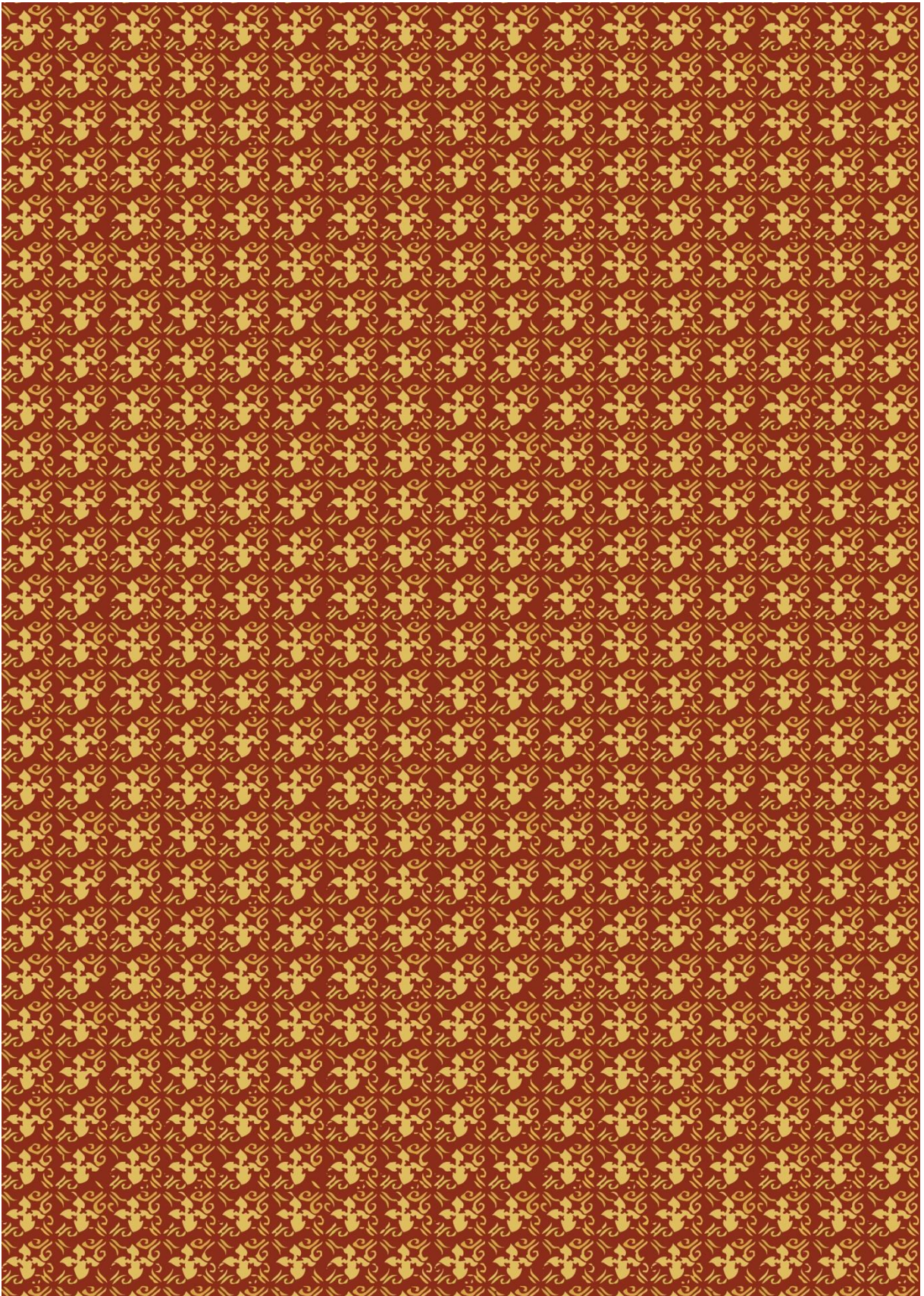

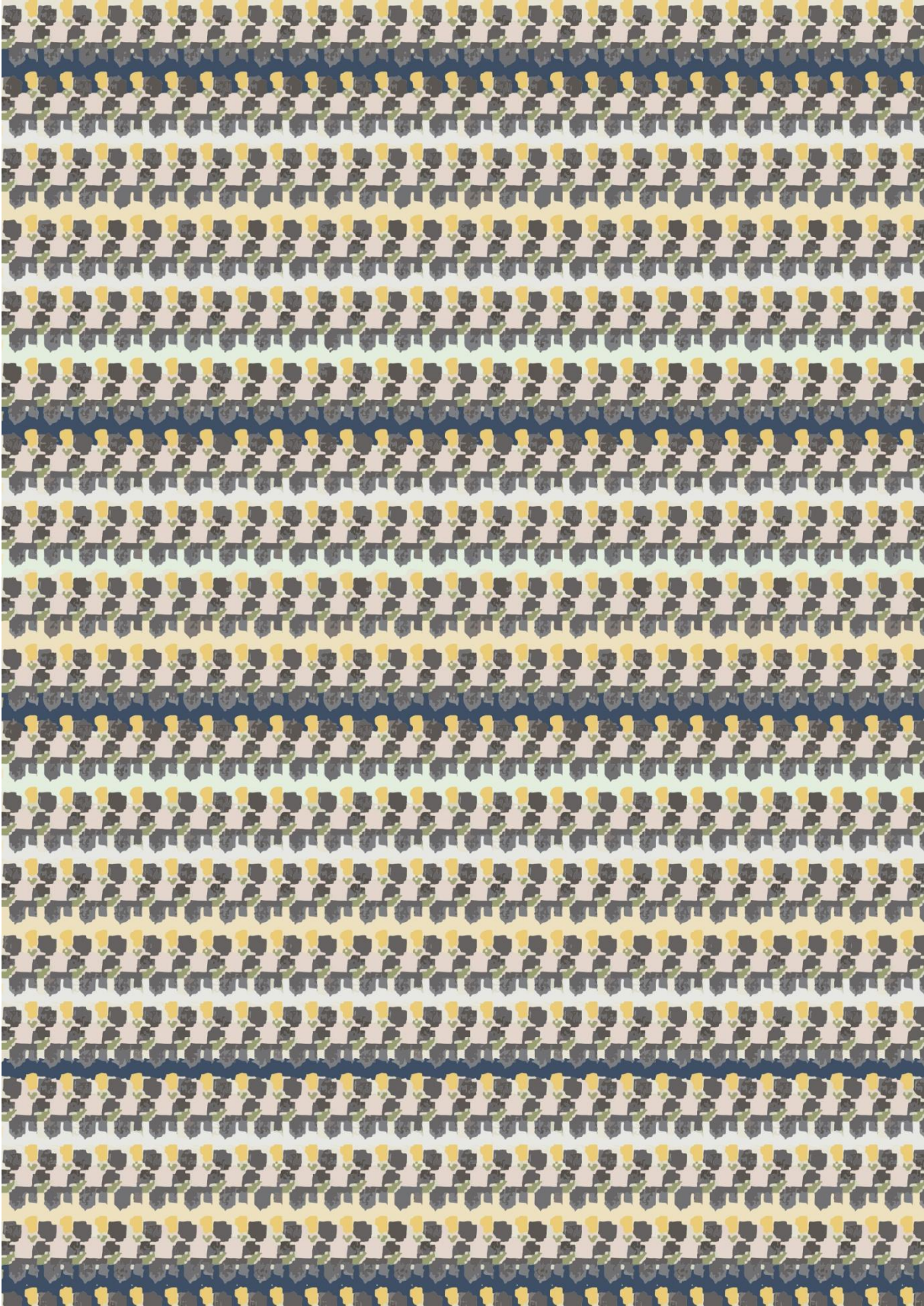

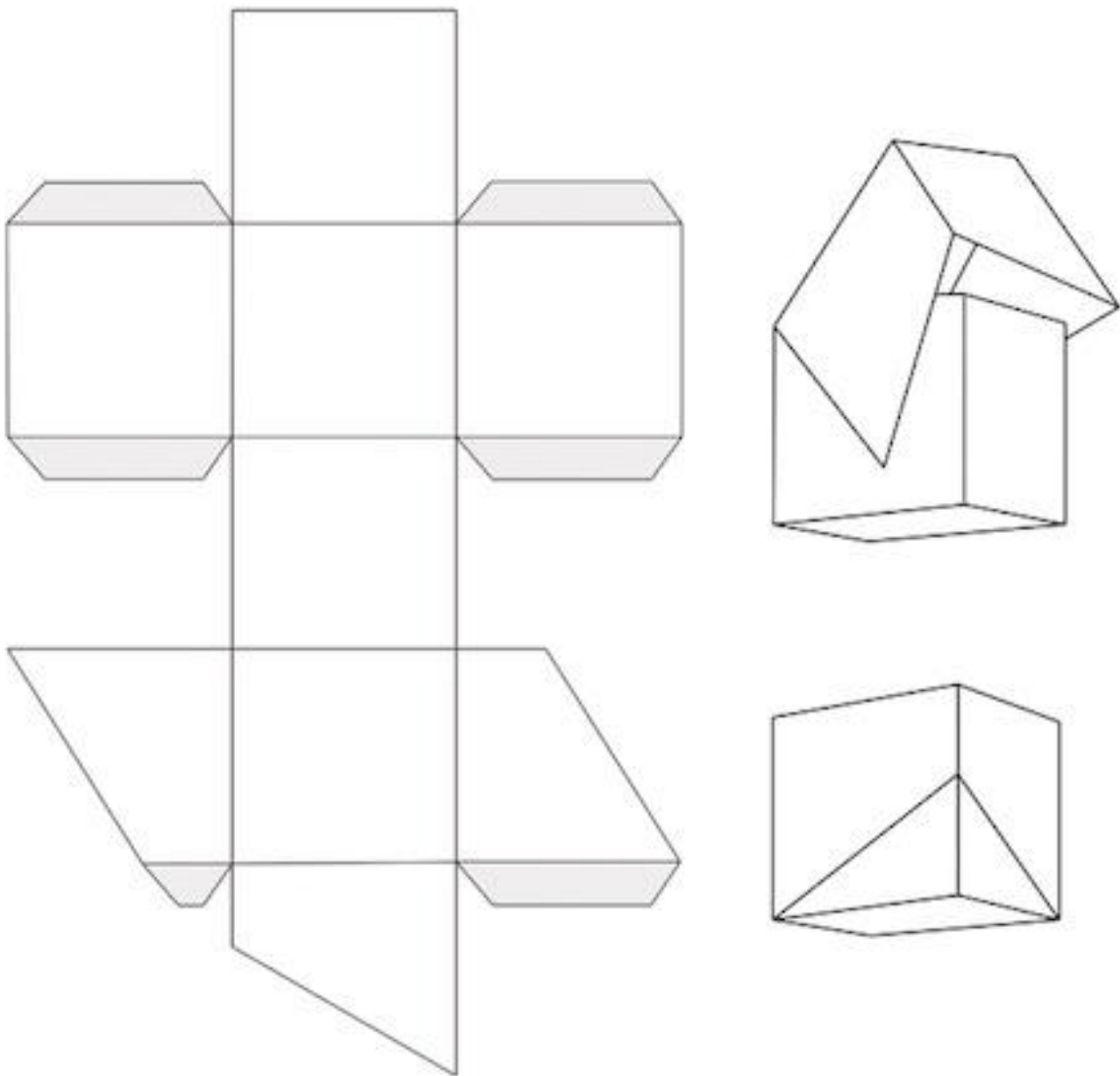

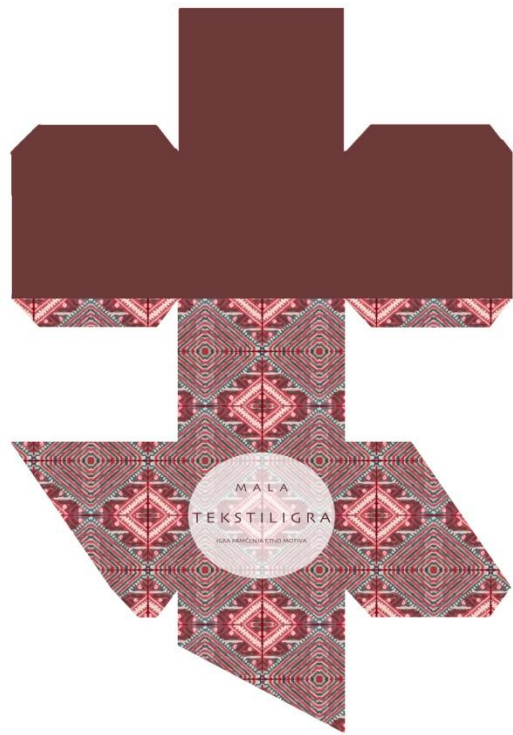

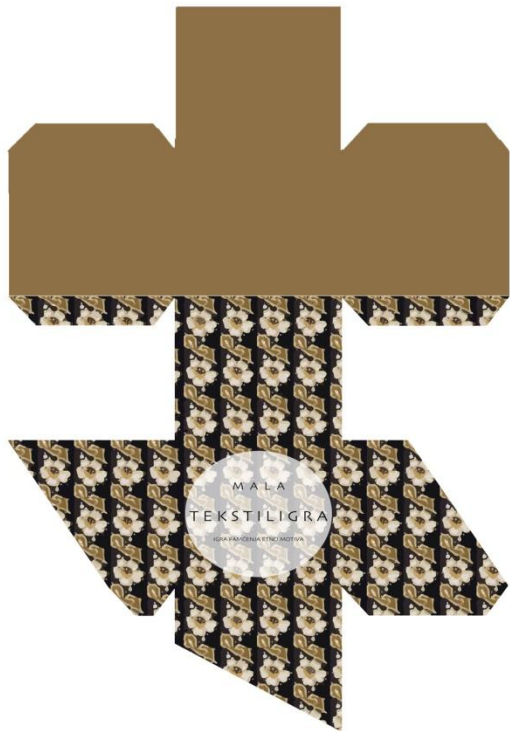
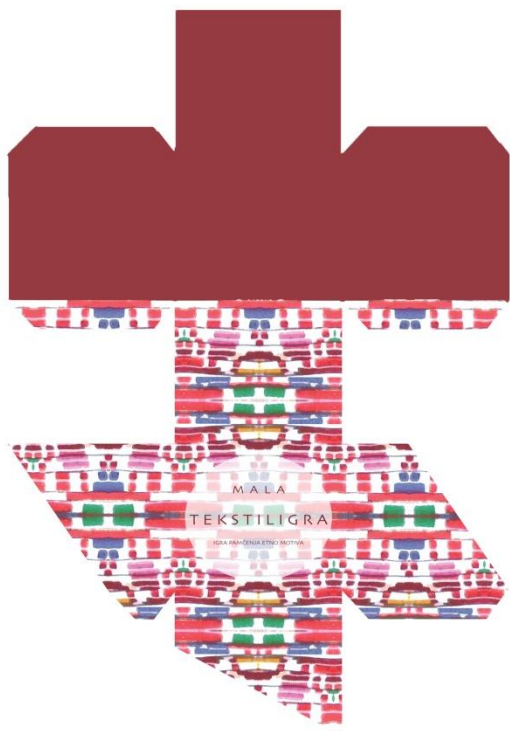
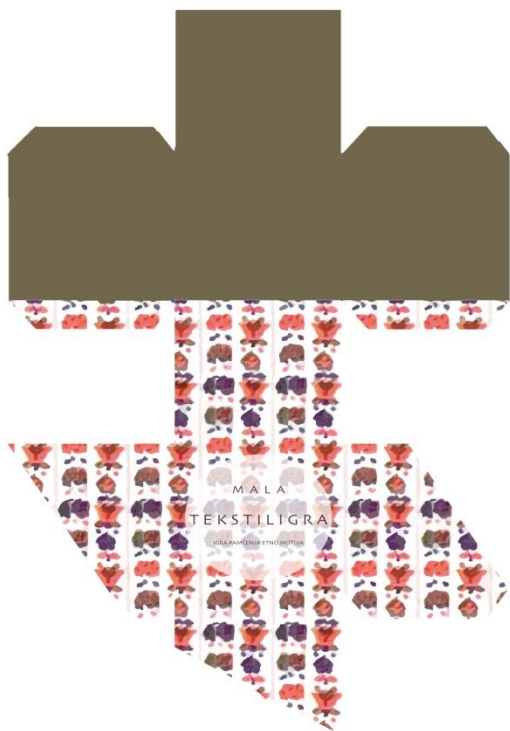

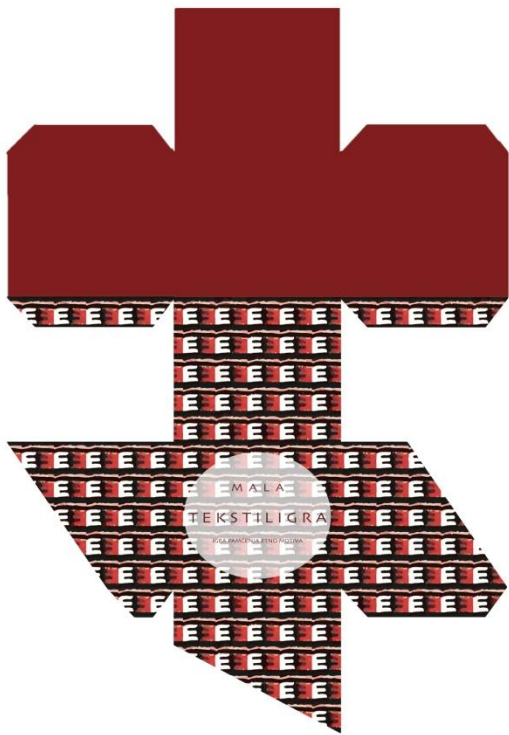
3.4. Projektiranje ambalaže proizvoda

Priloženi plan ambalaže prikazuje nacrt te 3D vizualizaciju kutije koja je kockastog oblika s blagim pomakom kod zatvaranja te se samo pakiranje izrađuje iz jednog komada. Na zadani nacrt proizvoda, kasnije smo testirali izrađene uzorke te promjenu kod uvećanja i smanjenja što je rezultiralo različitim varijantama ambalaže proizvoda.

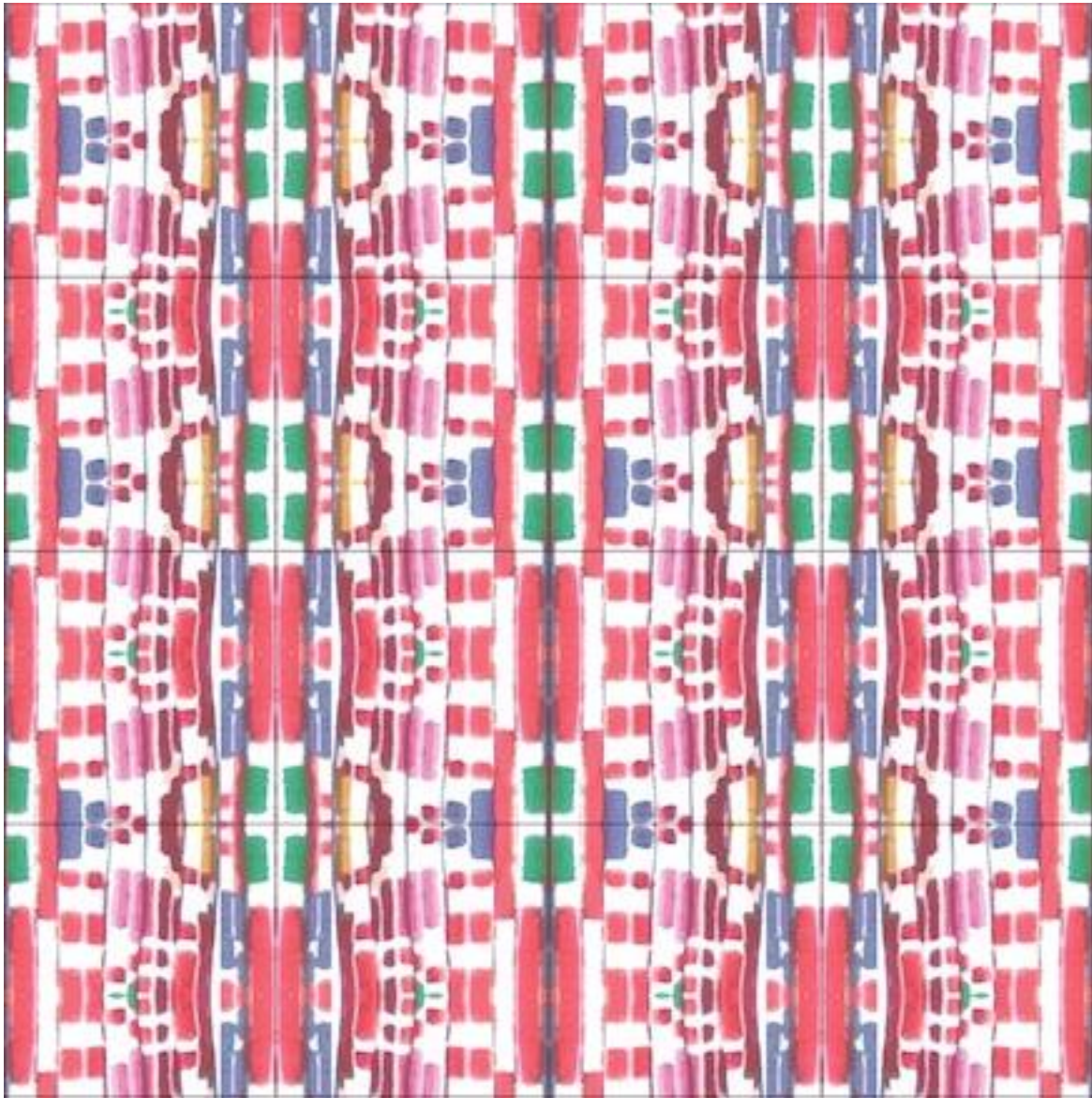

3.4.1. Odabrani uzorak i dizajn kartica unutar ambalaže

			
PLAHTA, PLAHEŦ (Kupinec, Pokuplje)	DIO UKRASA SADAKA (Dalmatinska zagora)	ZLATOVEZ (okolica Vinkovaca)	UKRAS S ŽENSKE MARAME (Plavni kotari, Dalmacija)
			
KRIŽIČI, UKRAS S NOGAVICE (Plešivčki priporje)	UKRAS NA PRSIMA MUŠKE KOŠULJE (Dalmatinska zagora)	STOLNJAK, STOLNICA (Čemšarov)	KONAVSKI VEZ (Brijuni)
			
DIO UKRASA S ŽENSKOG SADAKA (Dalmatinska zagora)	KOŽNI UKRAS NA MUŠKOM PRSLUKU (Otok, okolica Vinkovaca)	SLAVONSKE PONJAVE (Slavonski Brod)	DIO UKRASA S MARAME (otok Zlarin)
			
ČIPKA OD AČAVE (otok Murter)	PAŠKA ČIPKA (otok Pag)	DIO UKRASA S MARAME (Petri, Lučina, Posavina)	DETALJI BIZUVAČKE NAROČNE NOŠNJE (Brijuni)

PRIKAZ LICA KARTICA

PRIKAZ NALIČJA KARTICA

4. ZAKLJUČAK

Stvaranje suvenira hrvatske baštine, koji je ujedno i društveno - edukativna igra koja potiče pamćenje, pokazalo se kao izuzetno zahtjevan posao. Izbor motiva, koji bi na najbolji način prikazao tri etnografska područja Hrvatske, zahtijevao je puno istraživanja, zbog bogatstva motiva i boja, te načina izrade. Izabrani motivi osuvremenjeni su oblikovanjem uzoraka u računalnoj obradi i na taj način dobivene su uzorkovane površine za dizajn ambalaže i naličja kartica. Cilj sveukupnog istraživanja bilo je tekstilno rukotvorstvo učiniti zanimljivim djeci i odraslima, približiti i predstaviti hrvatsku etnografsku baštinu i osvijestiti važnost tekstila kako u svakodnevici tako i kao bitan trag povijesti i tradicije. Kartice za igru pamćenja mogu poslužiti djeci kao igra i edukativan materijal dok starijim generacijama kao podsjetnik na kraj iz kojeg potječu ili kao suvenir za spoznaju nekih do sada neznanih motiva. Svaki dio Hrvatske priča svoju priču, tako je na licu ispod motiva objašnjeno podrijetlo istog. Istražujući ukras na tekstilnim proizvodima došlo se do zaključka da svi krajevi imaju povezanost u simbolici boje i značenja motiva. Odabrani uzorak za finalni proizvod inspiriran je narodnom nošnjom Posavine zbog privlačnog i živopisnog kolorita kako bi što bolje komunicirao s budućim korisnikom u smislu vizualnog karaktera etnografskog bogatstva. Dodatnom stilizacijom motiva te njihovom manipulacijom u smislu raporta stvorio se ritam nepravilnih ploha gdje najviše prevladava crvena boja koja je najzastupljenija boja u Hrvatskom etnografskom tekstilnom rukotvorstvu. Prezentirajući tekstilnu baštinu s naglaskom crvene boje, koja je u svim krajevima svijeta simbol ljubavi, željelo se na spontani način stvoriti atmosferu ljubavi prema hrvatskim tekstilnim rukotvorinama.

Igra je namijenjena svim uzrastima stoga naši hrvatski tradicionalni motivi tekstilnog rukotvorstva i tkanine naše prošlosti uz malo mašte mogu ponovno postati atraktivan dio dizajna u suvremenom svijetu.

5. ZAHVALE

Zahvaljujemo mr.sc. Ireni Kolbas, voditeljici knjižnice Etnografskog muzeja u Zagrebu na posudbi literature.

Zahvaljujemo mentorici izv.prof.art. Koraljki Kovač Dugandžić na ukazanom povjerenju, usmjeravanju pri izradi rada, motivaciji za nastavak djelovanja u struci i konstantnoj podršci tijekom studiranja.

6. POPIS LITERATURE

1. Vitez Z., Muraj A.: *Hrvatska tradicijska kultura*, Barbat, Galerija Klovićevi dvori, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2001.
2. Radauš-Ribarić, Jelka: *Vezak vezla...*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1973.
3. Muzej "Staro selo" Kumrovec: *Tradicijski obrti i rukotvorstvo- entitet narodne baštine*: Muzeji Hrvatskog zagorja, Kumrovec, 1997.
4. Zadruga Štampa: *Etnografska Baština okolice Zagreba*, Zadruga štampa, Zagreb, 1988.
5. Ivanković I., Šimunović V.: *Hrvatske narodne nošnje*, Zagreb, 2001
6. Čeliković, Janja: *Hrvatske narodne nošnje Baranje*, Gajić, 2016.
7. Šestan, Ivica: *Narodna nošnja Vinkovačkog kraja*, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1987.
8. Toldi, Zvonimir: *Dvoje leglo troje osvanilo*, Muzej Brodskog Posavlja, Slavonski Brod, 1999.
9. Miličević, Josip: *Narodna umjetnost Istre*, Zavod za istraživanje folklor, Zagreb, 1988.
10. Vidović-Begonja, Ilda: *Narodna nošnja Splita*, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1988.
11. Šarošac, Đuro: *Narodna nošnja baranjskih Hrvata*, Demokratski zavod Južih Slavena u Mađarskoj, Budimpešta, 1986.
12. Vrkić Žuvanić, Marija: *Četverokuka: Šareni vez na čohi sjeverne Dalmacije*, Narodni muzej, Zadar, 2010.
13. Brenko, Aida: *Moć Boja*, Etnografski muzej, Zagreb, 2009.
14. Benc-Bošković Katica: *Narodna nošnja Dubrovačkog primorja*, Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, Zagreb, 1987.
15. Vitez Z., Bušić K., Forjan J.: *Smotre folklor i simboli identiteta*, Etnografski muzej, Zagreb, 2016.

7. SAŽETAK

Tekstilne rukotvorine Hrvatske etnografske baštine obiluju motivima koji su nekada služili i kao prepoznavajući faktor između Hrvatskih pokrajina. Maštovitost motiva i raznolikost kolorita i tehnike izrade motiva na tekstilnim površinama odaju važan značaj za svaku pokrajinu naglašavajući preciznost izrade i likovnog izražaja. Vrlo važan postupak u izradi hrvatskih tradicionalnih nošnji bili su završni postupci kojima se ona ukrašavala. Među te postupke ubrajamo brojne tehnike vezenja, tkanja, apliciranja te izrade čipke. Osim precizne izrade ukrasnih detalja koji zadivljuju svojom ornamentalnošću i kolorizmom ističe se cjelovito komponiranje nošnje na trodimenzionalnom volumenu tijela. U panonskom dijelu Hrvatske vezivom pretežno se ukrašuju odjevni predmeti a mnogo rjeđe oni koji su služili za uporabu u kućanstvu. Na dijelovima nošnje sastavljenim od ravnih pola tkanine ukras je češće izveden jednom od tkalačkih tehnika. Ukras je češće izatkan nego izvezen. U Dinarskom području za vezenje se upotrebljavala vunena nit, obojena domaćim biljnim bojama, a nekada i svilena. Vezeni je ukras izrađen raznovrsnim bodovima: križićima, polukrižićima ili položenim plosnim bodom, ali uvijek brojenjem niti na strukturi platnene podloge. Jadransko područje se za razliku od Dinarskog i Panonskog dijela ističe reduciranim koloritom ali to nadomješta dinamičnošću i ljepotom izvedbe motiva. Promatrajući raznolikost motiva odlučili smo osmisliti igru pamćenja kojom će se kroz igru pamtiti i već neki zaboravljeni motivi. Igra u svojoj formi može podsjećati na suvenir ali cilj igre je da postane edukativan materijal za proučavanje Hrvatske tradicije. Pod utjecajem slikovitih prizora tekstilnih rukotvorina željeli smo igru obogatiti šarenilom Hrvatskih tradicijskih motiva u obliku ambalaže proizvoda. U konačnom proizvodu priloženo je 16 kartica tradicionalnih motiva i 13 rješenja uzoraka za ambalažu. Svaka kartica načinjena je od motiva otisnutog na tekstilno platno i zaštitnom košuljicom izrađenom od plastificiranog kartona.

KLJUČNE RIJEČI: tekstilno rukotvorstvo, vez, tkanje, čipka, motiv, dizajn, kolekcija, igra

8. SUMMARY

Handmade textiles of Croatian ethnographical heritage are abundant with patterns that once had the role of telling apart different Croatian provinces as well as decorative purposes. The resourcefulness of motifs, the diversity of colour schemes and techniques of composing motifs into the fabric reveal a significance for every province, as well as an emphasis on the precision of workmanship and artistry. A very important procedure in the creation of traditional Croatian wear was adding the decorative finishing touches. Amongst those procedures are numerous techniques such as embroidery, applying and making the of lace, decorating with leather, etc. Besides the precise construction of decorative elements which amaze us with their ornamental and colour choices, the whole composition stands out when seen in 3D on a human body.

In the Panon part of Croatia, the decoration with lace is much more common on clothing than on everyday items. On parts of attire with flat surfaces, the decorum is often made with the weaving techniques. In Dinar mountain ranges, woollen thread coloured with homemade colours, made of local herbs, was used in addition to less common silk for embroidery. The embroidery was made with different stitches: crosses, half circles or laid flat stitch. However, the threads were always counted on the structure of the linen base. The Adriatic region stands out with the limited colour palette but compensates for it with the dynamic and beautiful execution of the patterns.

Looking at the diversity of the patterns, we decided to create a memory game in which during the playing even some forgotten motifs would be recalled. The game at its core may resemble a souvenir, but the goal of this game project is for it to become educational material to teach Croatian tradition. Influenced by the picturesque handcrafted textiles, we wanted to enrich the game with the colourful Croatian traditional patterns in the shape of the product package. In the final product, there are 16 traditional cards and 13 solutions for the package. Each card is made with the motif printed on a small linen canvas inside the protective plastic cardboard pocket.

KEYWORDS: handmade textiles, handcrafted, stitch, weaving, lace, motif, pattern collection, design

ŽIVOTOPIS

Lora Holjevac, rođena 21. kolovoza 1993. godine u Osijeku. Nakon završene gimnazije 2012. godine, upisuje Tekstilno-tehnološki fakultet u Zagrebu gdje kreće razvijati svoj interes za dizajnom i modom. U fazi preddiplomskog studija bavi se općenito istraživanjem dizajna, tekstila, kostimografije i mode, što je moguće vidjeti kroz ciklus izložbi i kostima u kojima je tada sudjelovala. Sudjelovala je u projektu izrade kostima za predstavu «Afrička bajka» 2015. godine i imala je 20 izložba od kojih se posebno ističu E-art u Regeneraciji, Mandela Poster Projekt u galeriji ULUPUH i Knjige za gledanje, knjige za čitanje u Galeriji Šira te na osam modnih revija u Hrvatskoj i inozemstvu od kojih se ističu one na Tjednu dizajna u Zagrebu te Balkan Art Fashion Event-u u Beogradu 2017. godine. Dobitnica je dekanovog priznanja za poseban doprinos u popularizaciji fakulteta kroz sudjelovanje na projektima, izložbama i modnim revijama. Početkom 2017. godine pridružuje se Centru za istraživanje mode i odijevanja te počinje surađivati s njima na projektima kao i Hrvatskom Dizajnerskom Društvu.

Andrea Kurtić, rođena 22. travnja 1993. godine u Supetru na otoku Braču. Nakon završene osnovne škole upisuje Školu za dizajn, grafiku i održivu gradnju u Splitu te stječe naziv Dizajner unutrašnje arhitekture 2012. godine. Iste godine upisuje se na Tekstilno – tehnološki fakultet u Zagrebu - usmjerenje Modni dizajn te po obrani završnog rada 2016. godine upisuje diplomski studij Dizajna tekstila. Kroz svoje fakultetsko obrazovanje sudjelovala je na brojnim izložbama i projektima od toga na osam modnih revija od kojih se posebno ističu one na Tjednu dizajna, Zagrebačkom salonu i Balkan Art Fashion Event-u u Beogradu 2017. godine. Sudjelovala je na 15 skupnih izložbi od kojih se mogu istaknuti izložbe ilustracija na Modnom Ormaru 2013. i 2014. godine kao i izložba kostima u ULUPUH-u 2016. godine te sudjelovanje na Međunarodnom danu boja u Tehničkom Muzeju i izložbi Ponjave: Kontinuitet u suvremenosti u Galeriji VN gdje osvaja prvo mjesto za najbolji rad i u suradnji s Čateks d.o.o. realizira svoj rad u tekstu. Pridružuje se kolektivu Centara za Istraživanje Mode i Odijevanja 2017. godine te svojedobno s njima surađuje na projektima i istraživanjima. Također može istaknuti da je radila na ilustracijama medicinskih prikaza za priručnik za KDB – Pavlikovi remenčići. Dobila je priznanje dekanice za poseban doprinos u popularizaciji fakulteta kroz sudjelovanje na projektima, izložbama i modnim revijama. Postaje članica Hrvatskog Dizajnerskog Društva početkom 2017. godine.

Morana Radočaj, rođena 03. listopada 1993. godine u Zagrebu. Nakon završetka škole primjenjene umjetnosti u Zagrebu na kiparskom odsjeku pod temom “Ženski akt” pod mentorstvom Branka Imrovića. Godine 2012. upisuje Tekstilno tehnološki fakultet u Zagrebu usmjerenje Dizajn tekstila te je trenutno na drugoj godini diplomskog studija.

Sudjelovala je na 12 skupnih izložbi a neke od njih su Donacija za Mljet u svibnju 2011. godine te Ponjave: Kontinuitet u suvremenosti u Galeriji VN kao i Projekt RICHTER 100 u Muzeju Suvremenih Umjetnosti 2017 godine. Tada se pridružuje kolektivu Centra za Istraživanje Mode i Odijevanja (CIMO) u polju dizajna tekstila te surađuje na projektu Locus Artis i izlaže u Galeriji BLOK u Zagrebu. Godine 2009. se pridružuje cirkuskoj udruzi Cirkorama gdje se od 2012. godine bavi pedagoškim radom i performansom te počinje svoja pedagoška znanja širiti i na područje dizajna tekstila te održava tri radionice od kojih su Radionica izrade pečata za tisak tekstila u sklopu izložbe “Ponjave” u Galeriji VN i u Muzeju Brodskog Posavlja u Slavonskom Brodu te radionicu reciklaže tekstila u Public Room u Skoplju 2017. godine kad postaje i članicom Hrvatskog Dizajnerskog Društva. Na polju performansa surađuje s modnim dizajnerima od kojih bi istaknula suradnju s Matijom Čopom na projektu “Object 12-1”.

Ana Raguž, rođena 03. travnja 1994. godine u Požegi. Studentica Tekstilno- tehnološkog fakulteta u Zagrebu, druge godine diplomskog studija, smjera Dizajn tekstila. Završila Obrtničku školu, smjer Odjevni tehničar u Požegi. Nakon natjecanja u Vinkovcima na Vinkovačkom orionu bio je organiziran odlazak u Švedsku (Stockholm) na edukativni izlet. Na trećoj godini fakulteta volontirala u kreativnoj radionici Crvenog križa godinu dana. Na 10. Modnom ormaru 2015. godine sudjelovala sa povijesnim kostimom inspiriranim Shakespeare-om, na skupnoj izložbi “Ponjave: Kontinuitet tradicije u suvremenosti” Galerija VN . U 2016.godini “Origami i reciklaža” radionica i izložba u galeriji ULUPUH . U Zagrebu 2017. godine osvojila 1. mjesto na natječaju projekta RICHTER. Suradnja Tekstilno- tehnološkog fakulteta, Muzeja suvremene umjetnosti i Čateksa. Prvoplasirani rad bio je izložen u sklopu projekta RICHTER u Muzeju suvremene umjetnosti. U 2017. sudjelovala na EDU radionici i izložbi u galeriji ULUPUH, te na skupnoj izložbi u Šibeniku na Pillow Talk. 2017. godine sudjelovala u razmjeni studenata i radionicama u CEEPUS “Winter School“ u Mariboru (Sloveniji).

-

